

AZERBAJCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAJCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

ULUSLARARASI HUKUKTA AZINLIK HAKLARI VE KENDİ
KADERİNİ BELİRLEME İLKESİ

Hazırlayan
Şefa ABDULLAYEVA
1517.02047

BAKÜ 2019

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

ULUSLARARASI HUKUKTA AZINLIK HAKLARI VE KENDİ
KADERİNİ BELİRLEME İLKESİ

Hazırlayan
Şefa ABDULLAYEVA
1517.02047

Tez Danışmanı
Dr.Perviz SEMEDOV

BAKÜ 2019

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə”

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ___ ” _____ 2019

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

**“Türk Dünyası İqtisad” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi

Şəfa Abdullayeva Müşfiq
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Dr.Pərviz Səmədov Həbib
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

**1. İşin mövzusu Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları ve Kendi
Kaderini Belirleme İlkesi**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ___ ” _____ 2019 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımı materiallar

1. Against Xenophobia and Violence, (2013), Brief History of Artsakh (Nagorno-Karabakh), Yerevan: MIA Publishers.
2. AĞAYEV, İ., (2006), Müasir Şəraitde Azərbaycanda Milli-Etnik Prosesler, Bakü: MBM.
3. ARSAVA A. F., (1993), Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
4. ARSAVA A. F., (2013), “Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihçesi ve Günümüzde Getirdiği Problemler”, Journal of Yaşar University, S. 8, ss. 387-404.
5. ARSAVA A. F., (2009), “Arap Baharı ve Demokrasi Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 5(19), ss. 1-22.
6. ASLANLI, Araz, (2001), “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel Sayısı, C. 7.
7. AYDINALP, Halil, (2010), “Sosyal Çatışma ve Din”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(2).
8. BAŞ, Hakan,(2005) Unutulan Batı Trakya Türkleri, Umay Yayınları, Ankara.
9. BATISTICH, Marija, (1995), “The Right to Self-Determination and International Law”, Auckland University Law Review, 7(4), pp. 1013-1037.

10. BAYEFESKY, Anne, (2000), Self-determination in International Law: Quebec and Lessons Learned: Legal Opinions, Martinus Nijhoff Publishers.

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Dr. Məmmədov Aqil Arif

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan üzrə	faktiki
1.	<u>Bölüm (Ekim 2018 – Ocak 2019)</u>			
2.	<u>Bölüm (Şubat 2019 – Nisan 2019)</u>			
3.	<u>Bölüm (Mayıs 2019)</u>			

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” _____ **2019-ci il**

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN AZINLIKLAR SORUNU

1.1. AZINLIK KAVRAMININ GENEL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Azınlık Kavramı ve Tanımı

1.1.2. Azınlık Olmanın Unsurları

1.1.3. Azınlıklara Tanınan Haklar

1.2. AZINLIK KAVRAMININ SINIFLANDIRMA BİÇİMLERİ

1.2.1. Irksal Azınlık

1.2.2. Etnik Azınlık

1.2.3. Dinsel Azınlık

1.2.4. Dilsel Azınlık

1.2.5. Ulusal Azınlık

1.3. AZINLIK HAKLARININ GELİŞİMİNİN TARİHSEL SÜREÇİ

1.3.1. Milletler Cemiyeti Öncesi Dönemde Azınlık Hakları

1.3.2. Milletler Cemiyeti Dönemi Azınlık Hakları

1.3.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Yapılan Anlaşmalarda Azınlık Hakları

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARIN KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİ

2.1. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TANIMI

2.1.1. Kendi Kaderini Belirleme İlkesi Kavramı

2.1.2. Azınlıklar Çerçevesinde Kendi Kaderini Belirleme Hakkı

2.2. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TÜRLERİ

2.2.1. Dışsal Kendi Kaderini Belirleme

2.2.2. İçsel Kendi Kaderini Belirleme

2.2.3. Ekonomik Kendi Kaderini Belirleme

2.3. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.3.1. Kavramın Doğuşu ve İlk Uygulamaları

2.3.2. Lenin ve Wilson'un Görüşlerinin Kavrama Katkıları

2.3.3. Milletler Cemiyeti Dönemi

2.3.4. Soğuk Savaş Dönemi

2.3.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZINLIK SORUNLARI VE KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKELERİ UYGULAMALARI ÖRNEKLERİ

3.1. AZERBAJCAN: DAĞLIK KARABAĞ'DA AZINLIK SORUNU

3.2. GÜRCİSTAN: GÜNEY OSETYA VE ABHAZYA'DA AZINLIK SORUNU

3.3. AB: YUNANİSTAN VE BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK AZINLIKLAR SORUNU

3.3.1. Yunanistan'daki Türk Azınlıklar Sorunu

3.3.2. Bulgaristan'daki Türk Azınlıklar Sorunu

3.3.3. Diğer AB Ülkelerindeki Azınlık Sorunu Örnekleri

4. SONUÇ

5. KAYNAKÇA

6. ÖZET

ÖZET

Azınlık kavramının henüz kabul edilmiş bir tanımı olmasa da 150 yılı aşkın bir süredir uluslararası ilişkilerde kullanılan temel kavramlardan birisi olarak bilinmektedir. Kavram, I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan anlaşma metinlerinin içerisinde yer alarak, günümüze kadar bir çok anlaşma ve sözleşmelere dahil edilmiştir. Bu bağlamda gündeme gelen azınlık hakları, ağırlıklı olarak ulusal devletlerden oluşan uluslararası düzenin barış ve istikrar içerisinde devamı, etnik, din, dil ve diğer uyumsuzlukların barışçıl yollarla çözümü yolundaki arayışlarla ilişkilidir. Bu haklar belirli ölçüde hakların kendi kaderini belirleme ilkesi ile de ilişkili olmaktadır. İlk başlarda sömürgecilikten kurtulma sürecinin bir parçası olarak gelişen bu ilke daha sonra geniş bir ivme kazanarak günümüz toplumlarını önemli ölçüde etkilemekte ve ayrımcılığa kadar yol alabilmektedir. Örnek olarak Azerbaycan`da Dağlık Karabağ, Gürcistan`da Abhazya ve Güney Osetya sorunları, AB genelinde yaşanan azınlık sorunları gösterilebilir. Bu çalışmada öncelikle azınlık haklarının uluslararası hukukta tarihsel gelişimi, kendi kaderini belirleme ilkesi ve bunların mevcut uygulamadaki örnekleri inceleniyor. Çalışma, uluslararası hukuk ve devletler pratiğinde azınlık hakları ve kendi kaderini belirleme ilkelerinin içeriği ve önemini anlamak açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık Sorunu, Kendi Kaderini Belirleme İlkesi, Azerbaycan, Gürcistan, Avrupa Birliği.

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	iii
ÖZET	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN AZINLIKLAR SORUNU

1.1. AZINLIK KAVRAMININ GENEL ÇERÇEVESİ.....	3
1.1.1. Azınlık Kavramı ve Tanımı	3
1.1.2. Azınlık Olmanın Unsurları	5
1.1.3. Azınlıklara Tanınan Haklar	7
1.2. AZINLIK KAVRAMININ SINIFLANDIRMA BİÇİMLERİ.....	9
1.2.1. Irksal Azınlık.....	9
1.2.2. Etnik Azınlık	11
1.2.3. Dinsel Azınlık	12
1.2.4. Dilsel Azınlık	14
1.2.5. Ulusal Azınlık	16
1.3. AZINLIK HAKLARININ GELİŞİMİNİN TARİSEL SÜRECİ..	17
1.3.1. Milletler Cemiyeti Öncesi Dönemde Azınlık Hakları	17
1.3.2. Milletler Cemiyeti Dönemi Azınlık Hakları.....	18
1.3.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Yapılan Anlaşmalarda Azınlık Hakları.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARIN KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİ

2.1. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TANIMI.....	24
2.1.1. Kendi Kaderini Belirleme İlkesi Kavramı.....	24

2.1.2. Azınlıklar Çerçevesinde Kendi Kaderini Belirleme Hakkı....	25
2.2. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TÜRLERİ.....	27
2.2.1. Dışsal Kendi Kaderini Belirleme	27
2.2.2. İçsel Kendi Kaderini Belirleme.....	29
2.2.3. Ekonomik Kendi Kaderini Belirleme.....	32
2.3. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TARİSEL GELİŞİMİ.....	33
2.3.1. Kavramın Doğuşu ve İlk Uygulamaları	33
2.3.2. Lenin ve Wilson`un Görüşlerinin Kavrama Katkıları	35
2.3.3. Milletler Cemiyeti Dönemi.....	37
2.3.4. Soğuk Savaş Dönemi.....	39
2.3.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönem	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZINLIK SORUNLARI VE KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKELERİ UYGULAMALARI ÖRNEKLERİ

3.1. AZERBAYCAN: DAĞLIK KARABAĞ`DA AZINLIK SORUNU.....	43
3.2. GÜRCİSTAN: GÜNEY OSETYA VE ABHAZYA`DA AZINLIK SORUNU.....	48
3.3. AB: YUNANİSTAN VE BULGARİSTAN`DAKİ TÜRK AZINLIKLAR SORUNU.....	51
3.3.1. Yunanistan`daki Türk Azınlıklar Sorunu	51
3.3.2. Bulgaristan`daki Türk Azınlıklar Sorunu.....	53
3.3.3. Diğer AB Ülkelerindeki Azınlık Sorunu Örnekleri.....	56
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	63

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	:	Avrupa Konseyo
BM (UN)	:	Birleşmiş Milletler (United Nations)
GK	:	Güvenlik Konseyi
İHK	:	İnsan Hakları Komisyonu
MC	:	Milletler Cemiyeti
SSC	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
UDAD	:	Uluslararası Daimi Adalet Divanı

GİRİŞ

Küreselleşme süreci ve uluslararası ilişkilerde yaşanan son gelişmeler azınlık sorunlarını 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir. “Azınlık” kavramının uluslararası düzeyde hukuken bağlayıcılığı olan bir tanımı olmayıp, “terörizm” kavramı gibi, hemen hemen her ülkenin kendine özgü bir siyasi duruşu ve hukuki tanımı olduğu için, uluslararası camianın üzerinde anlaşılamadığı kavramlardan biri olarak bilinmektedir. Genel olarak bir devlette yerleşmiş ve yerel nüfustan farklı bir dil, din veya ırktan oluşan toplumsal grupları ifade eden azınlıkların çeşitli sınıflandırılması bulunmaktadır. Bu bağlamda ırksal, etnik, dinsel, dilsel, ulusal azınlıklardan bahsedilebilir. Azınlıkların korunması ve belirli haklarla donatılması uluslararası hukukta üzerinde durulan temel konulardan birisidir. Bu bağlamda dikkate alınması gereken temel haklar şunlardır: yaşama ve var olma hakkı, kimliğine ve kültürüne sahip olma ve onu koruma hakkı, eşit muamele görme ve ayrımcılık yapılmama hakkı, etkin katılımın sağlanması hakkı vd. haklar. Bunlardan birisi de kendi kaderini belirleme hakkıdır. Hemen herkesin önemli bulduğu, fakat doğası gereği teorik ve pratik olarak uygulamada belirli çatışmaları barındıran bu ilke, bir halkın kendi kaderini özgür şekilde, dış baskılar olmaksızın belirleyebilmesi ve egemen olabilmesi gibi yüce bir anlama sahiptir. I. Dünya Savaşı`ndan sonra ulusların kendi kaderini belirleme hakkı kapsam ve içerik değiştirerek farklı dönemlerde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu ilke özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa merkezli sömürgeciliğin sona erdirilmesi bağlamıyla sınırlı olmuş, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise çoketnisiteli toplumların parçalanması sürecinin hukuki gerekçesi haline dönüşmüştür. Özellikle 21. yüzyılda yaşanan gelişmelerle birlikte bu ilke içsel boyutunu daha da güçlendirerek halkların “demokrasi hakkı”na yaklaşmıştır. Bu çalışmada

azınlık ve kendi kaderini belirleme kavramları geniş bir şekilde araştırılmış ve pratik uygulamaları incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde azınlık kavramının tanımı verilmiş, azınlık olmanın unsurları belirtilmiş, azınlıklara tanınan temel haklar, azınlıkların sınıflandırılması biçimleri, azınlık haklarının tarihsel gelişimi, özellikle Milletler Cemiyeti öncesi, Milletler Cemiyeti dönemi ve II. Dünya Savaşı sonrası dönemde azınlık haklarının gelişimi araştırılmıştır.

İkinci bölümde kendi kaderini belirleme ilkesi kavramının tanımı verilmiş, azınlıklar çerçevesinde kendi kaderini belirleme hakkı incelenmiş, kendi kaderini belirleme ilkesinin dışsal, içsel ve ekonomik boyutları ve genel olarak bu ilkenin tarihsel gelişim süreci araştırılmıştır. Bu kapsamda kavramın doğuşu ve ilkin uygulamaları, Lenin ve Wilson'un görüşleri, Milletler Cemiyeti dönemi, Soğuk Savaş dönemi ve sonrası kendi kaderini belirleme ilkesinin gelişimi ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm azınlık sorunları ve kendi kaderini belirleme ilkeleri uygulamalarının araştırılmasından oluşmaktadır. Bu kapsamda Azerbaycan'da Dağlık Karabağ, Gürcistan'da Güney Osetya ve Abhazya, AB ülkelerinden olan Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türk azınlıkları ve diğer AB ülkelerindeki azınlık sorunları araştırılmış ve değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN AZINLIKLAR SORUNU

1.1. AZINLIK KAVRAMININ GENEL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Azınlık Kavramı ve Tanımı

Şu ana kadar devletlerin üzerinde anlaşabildikleri ortak bir azınlık tanımı ortaya çıkamamıştır. Bu nedenle, uluslararası düzeyde hukuken bağlayıcılığı olan bir azınlık tanımına sahip değiliz. “Azınlık” kavramı, “terörizm” kavramı gibi, hemen hemen her ülkenin kendine özgü bir siyasi duruşu ve hukuki tanımı olduğu için, uluslararası camianın üzerinde anlaşamadığı kavramlardan biri olarak durmaktadır (Capotorti, 1991: 9-10).

Azınlıklar antik dönemden günümüze kadar var olmuş ve tarihsel süreç boyunca yaşanan savaşlar, göçler gibi çeşitli nedenlerle toplumsal değişimlere yol açan önemli gelişmelerin bir sonucu olarak gündeme gelmişler. Fakat devletler tarafından azınlıklar çoğu zaman göz ardı edilmiş ve tüm bunlarla birlikte onların tanımlanmamasının bazı nedenleri vardır: (Kurubaş, 2004: 13-14).

1. Azınlıklar insan haklarının temel unsurlarından biri olduğu için, bu statüye ait toplumların birçok devlet veya uluslararası örgütlerin ilgi odağı haline dönüşecek olması,
2. Azınlıkların ait olduğu ana ulusun içerisinde bulunduğu devletin işlerine müdahale etme ihtimali ve bundan yararlanmak isteyen dış güçlerin varlığı,
3. Özellikle sınırları aşan azınlıkların komşu devletlerde kendileriyle aynı toplumlarla birlikte devlet kurma amacıyla siyasi ayrımcılık taleplerinin bulunma endişesi.

UDAD`ın (Uluslararası Daimi Adalet Divanı) 1935 tarihli

Arnavutluk'taki Yunan Azınlık Okulları ile ilgili açıklamasıda olduğu gibi, azınlıklar, bir devlette yerleşmiş olan (incorporates) ve yerel nüfustan farklı bir dil, din veya ırktan oluşan toplumsal grupları ifade etmektedir. Modern devletlerin oluşması ile çoğunluğa karşı korunması gibi sorunları gündeme gelen azınlıklarla ilgili uluslararası düzeyde ilk koruma örnekleri 19. yüzyıla ait olmaktadır (Pazarcı, 1989: 155).

1950 yılında BM Genel Sekreterliği tarafından hazırlanıp Alt Komisyon'a sunulan "Azınlıkların Sınıflandırılması ve Tanımlanması" başlıklı çalışmaya göre, tanıma varmanın zorluğu çok çeşitli azınlık sınıflarının olmasından kaynaklanmaktadır. Farklı ölçütlere göre azınlık gruplarını sınıflandırmaya çalışırsak; ilk akla gelen ayırım elbette azınlığın türüne ilişkindir. Azınlıklar; "ırksal, etnik, dilsel, dinsel ve ulusal" farklılıkların tümüne ya da birkaçına veya sadece birine sahip olabilirler. Azınlığın yaşadığı yer açısından, azınlık ülkenin belirli bir bölgesinde yaşayan tek grup, orada yaşayan en geniş grup ya da en küçük grup olabilir. Azınlık grubuna mensup üyelerin bir kısmı o bölgede yaşıyor olmakla birlikte, diğerleri ülke çapına dağılmış olabilir. Azınlık ülkenin birden çok bölgesinde farklı oranlarda bulunuyor olabileceği gibi, ülkenin her bir yerine dağılmış olarak da bulunabilir. Yine ülkenin her yerinde yaygın olmakla birlikte kimi yerlerde varlık göstermiyor ya da kısmen ülke sınırları dışında bulunuyor olabilir (UN Commission on Human Rights, 1986: 3-5).

Türk Dil Kurumu da "azınlık" kavramını, "bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ötekilerden ve ayrı sayıca az olanlar, ekalliyet, çoğunluk karşıtı" olarak tanımlar. Batı dillerindeki sözlüklerde de yine ırk, din, dil ve kültür gibi aidiyetler bakımından çoğunluğu teşkil eden toplumsal gruptan farklılıklar gösteren ve nüfusun geneline göre sayıca az olan topluluklar, "azınlık" kapsamında değerlendirir (Türk Dil

Kurumu, 2006).

1.1.2. Azınlık Olmanın Unsurları

Azınlık olmanın bazı unsurları vardır. İlk önce toplumun çoğunluğunu oluşturan kişilerden farklı ırk, din ve dil gibi unsurlara sahip olunması gerekmektedir. Şöyle ki, onlar kendi gelenek ve göreneklerini, kendi özelliklerini koruyabilecek kadar yeterli sayıya sahip olmalı, aynı zamanda nüfusun geri kalanından az olmalıdırlar. Fakat Güney Afrika ve Bosna gibi ülkelerde sayıca çoğunlukta olmalarına rağmen ezilen, hakları elinden alınan gruplar vardır ki, onların azınlık olarak kabul edilmemesi gerekiyor. Böyle bir durumda ortaya çıkan durum azınlık sorunu değil kendi kaderini belirleme sorunudur. Azınlık olmanın daha bir unsuru nüfusun geri kalan kısmına karşı egemen olmamaktır. Öyle sayıca azınlıkta kalan gruplar vardır ki, ülkenin çoğunluğunu yönetiyor ve çoğunluğu onlardan korumak gerekiyor. Örnek olarak Güney Afrika'daki %20 Beyazların ülkenin %80 geri kalan kısmına hükmetmesini gösterebiliriz. Bir grubun azınlık olarak belirlenebilmesi için ikamet ettikleri ülkenin vatandaşı olmaları gerekir. Böylelikle yabancı uyruklu işçiler, göçmenler veya uyruksuz kişiler azınlık grupuna dahil edilmemekte, sadece "yabancı" statüsü taşımaktalar. Fakat son dönemlerde böyle kişilerin de azınlık olarak belirtilmesi yönünde eğilimin var olduğu söylenebilir. Bununla birlikte birçok ülke, özellikle İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkeler böyle bir eğilimi kabul etmemektedir. Azınlık olarak kalabilmek için ortak ayırıcı özellikleri olan kişilerin bu özelliklerini korumak ve sürdürmek istemesi, bir azınlık bilincine sahip olması, aynı zamanda çoğunluğun da onu bu şekilde görerek kabul etmesini sağlaması gerekir. Başka bir ifadeyle, azınlık kavramı belirli bir azınlık grupuna karşı baskının var olduğu ortamlarda gündeme

gelmektedir. Baskı durumu yoksa, azınlık kavramı değil “farklı grup” kavramının kullanılması daha doğru olacaktır (Kurubaş, 2004: 13-29).

Sayı unsuru önemli şartlardan biri olsa da ülkeden ülkeye göre değişebilmektedir. Örneğin, Finlandiya ve Hollanda, grubun azınlık olarak kabul edilmesi için kayda değer sayıda bireyden oluşması gerektiğini, İsveç ise, azınlık grubun en azı 100 kişiden oluşması şartını kabul ederken, Çin açısından bu sayı yeterli kabul edilmemektedir. Ayrıca süre şartı da azınlığı belirleyen temel unsurlardan birisi olarak bilinmektedir. Şöyle ki, ülkeler, örneğin Hollanda, bir grubun içinde bulunduğu toplumla tarihsel bağının olmasını, eski nesillerle bir ilişki içerisinde olmasını, belirli ölçüde yaşadığı ülkede daimi olarak yerleşmiş bulunmasını bu grubun azınlık olarak kabul edilmesi için gereken temel şartlar sırasında belirlemektedir (Capotorti, 1991: 8-9). Vatandaşlık unsuru göçmen ve mültecileri koruma dışı bıraktığını dikkate alarak İHK'nin 27. maddesi vatandaşlık şartı nedeniyle göçmen ve işçilerin mahrum edilemeyeceğinin altını çizmektedir (Çavuşoğlu, 1999: 99).

Sosyal olarak toplumun temel güçlerinden geri kaldıkları nedeniyle azınlık üyeleri toplumsal çalışma hayatında çoğu zaman dışlanmakta veya eşit muamele görememekteler. Böylece çeşitli toplumlarda azınlıkların çeşitli hak ve rollerle donatıldığı söylenebilir. Azınlıkların toplumsal hayata katılımının oranları yaşadıkları toplumun türüne bağlı olarak değişebilir. Kapalı toplumlarda kişilerin roller ve fonksiyonları Hindu kasta sistemi örneğinde sabit kalmakta ve değişmemekte, böylece azınlıklar sıkıştırılmaktadır. Fakat bunun aksine olarak açık toplumlarda genel olarak kişiler statülerine bağımlı olmadan sosyal gelişimlerden faydalanabilmekteler. Azınlık gruplarının kabul edildiği açık toplumlarda pluralizm (çoğulculuk) oluşmaktadır. Böyle toplumlarda güçlü grup azınlıklara karşı daha yüksek tolerans göstererek onları sosyal hayattan

dışlamıyor. Örneğin, 12-13. yüzyıllarda Avrupa ülkelerinde Yahudiler azınlıkta olsalar da ticaret alanında yönetici konumunda idiler. Bu durum anti-Semit aristokrasi ve din adamlarının Yahudileri dışlamasını ve kovmasını engellemekteydi. Diğer bir örnek 1950 yılından sonraki 20 sene içerisinde Büyük Britanya`ya gelen çok sayıda Karayip, Pakistan ve Hindistanlı göçmene karşı isteksiz de olsa toleransın sağlandığı gösterilebilir. Azınlık gruplar toplumda asimilasyon süreci ile kaybolabilirler. Bu süreçte onlar üstün grupların gelenek ve göreneklerine adapte olarak kendi kimliklerini unutmuş olurlar. Fakat tam asimilasyonun gerçekleşmesi çok nadiren olur. Daha çok rastlanan durum akültürasyon, yani kültürel etkileşim içerisinde giren toplumların bir biri ile kültür alış-verişidir. Azınlıkların toplumdan tamamen yok edilmesinin birçok usulleri vardır. Bunlar, grup şiddeti, etnik temizleme ve soykırımdır. 19-20. yüzyıllar bu tür olaylarla daha zengindir. Bunlara örnek olarak Yahudilerin Çarlık Rusya`da büyük pogromlara uğraması, Siyahların ve göçmenlerin ABD`de linç edilmesi ve birçok diğer şiddete uğraması, Yahudilere karşı Nazi Almanyası tarafından Holokost yapılması, ve 20. yüzyılın sonu 21. yüzyılın başlarında Yugoslavya, Ruanda, Sudan vd. bölgelerde yaşanan trajik olaylar gösterilebilir (<https://www.britannica.com/topic/minority>, 03.04.2019).

1.1.3. Azınlıklara Tanınan Haklar

1992`de BM tarafından kabul edilen Azınlıklar Bildirgesi`nin 1. maddesine göre ulusal, etnik, kültürel, dini ve dilsel özelliklere sahip olan grupların devlet tarafından korunması gerektiği belirtilmiştir. Bu belgede azınlıkların tanımı yapılmamış olsa da, onların korunması ve belirli haklarla donatılması gerektiği açık şekilde ifade edilmiştir. Bu bağlamda dikkate alınması gereken temel haklar şunlardır: yaşama ve var olma

hakkı, kimliğine ve kültürüne sahip olma ve onu koruma hakkı, eşit muamele görme ve ayrımcılık yapılmama hakkı, ve etkin katılımın sağlanması hakkı. 2001`de kabul edilen Durban Bildirgesinde de belirtildiği gibi, “etnik, kültürel, dilsel ve dini özelliklere sahip olan azınlıkların var olma, koruma hakları sağlanmalı, onlar toplumun diğer kesimleriyle eşit muamele görmeli ve herhangi ayrımcılık yapılmadan temel insan haklarından yararlanabilmeliler”. Ocak 2004`de Stokholm`da yapılan Uluslararası Forum`daki konuşmasında BM Genel Sekreteri Kofi Annan, “biz özellikle azınlıkların haklarını korumalıyız, çünkü onlar soykırımların en çok hedefine uğrayan kesimlerdir”. Kendilerine karşı saygı ve koruma yetersizliği, haklarının yeterli düzeyde sağlanmaması sonuç olarak onların bir yerden başka bir yere göç ettirilmesine getirip çıkarmaktadır. Böyle durumlarda uluslararası kurumların temel amacı azınlıkların kendi kimliklerini ve özelliklerini korumalarına yardımcı olmak, onlara yeterli insani yardım sağlamaktır. Kimliklerini teşvik etmek ve korumaya yardımcı olmakla azınlıkların asimilasyona uğramasının karşısı alınabilir. Böylece onlar kendi kültürlerini, dilleri ve dinlerini koruyarak dünya kültür mirasının zenginliğinin korunmasına katkı sağlayabilirler. Bunun yanısıra azınlık gruplar çeşitli ülkelerde çeşitli oranlarda de-jure veya de-facto ayrımcılıkla yüz-yüzeler. Genel olarak uluslararası insan hakları hukuku bazı grup insanlara karşı eşit muamele ile ilgili sadece yasal değil aynı zamanda pratik çözümler sunmaktadır. Aynı şekilde Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi gösterebiliriz. Azınlık grup üyelerinin yaşadığı ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hayatına katılımının sağlanması onların kimliğini koruyarak sosyal yaşamdan dışlanmasının temel unsurudur. Azınlıkların bu hakkı BM`in Azınlıklara İlişkin Bildirgesinin 2(2) maddesinde de belirtilmiştir (UN

Human Rights Office of the High Commissioner, 2010: 2-12).

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (MSHS) 27. maddesi de azınlık haklarına değinerek, onların "haklarını bireysel olarak veya grubun diğer üyeleri ile birlikte toplu şekilde, herhangi bir ayrımcılığa tabi olmaksızın kullanabildikleri" belirtilmiştir. Azınlıkların hakları tezi İnsan Hakları Komitesi'nin kararlarında da açık şekilde yansımaktadır. Örneğin, Lovelace/Kanada davası kararı gösterilebilir. Bu davada Sandra Lovelace Kanada'da yaşayan Hindu/Maaliset yerli grubuna mensup iken yerli olmayan biri ile evlendiği için yerlilerin kullandıkları haklardan yararlanamamaktadır. Burda Yerli Yasası'na göre statüsünü kaybetmiş Lovelace'in Kanada'ya karşı açtığı davadan söz edilmekte, ve Maaliset grubunun azınlık olup olmadığı değil, Lovelace'in bu gruba ait olup olmadığı üzerine odaklanılmaktadır (UN Doc, 1984).

1.2. AZINLIK KAVRAMININ SINIFLANDIRMA BİÇİMLERİ

MSHS'nin 27. maddesinde azınlıklar 3 kategoride sıralanmıştır: etnik, dinsel ve dilsel azınlıklar. Burda belirtilmeyen fakat UDAD kararlarında ele alınan daha bir azınlık türü ise ırksal azınlıklardır. Bunların yanısıra ulusal azınlıklar da belirtilebilir.

1.2.1. Irksal Azınlık

İrk kelimesi ortak köken, kanbağı gibi ortak unsurlara ve katılıma sahip olan insan toplumu olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda ırk, insanların fiziksel farklılıklarına esasen sınıflandırıldığı grupları da ifade etmektedir. Bazı tanımlarda ise ortak köken, kanbağı, katılım veya fiziksel ortaklar değil daha çok ortak dil, tarih ve kültüre sahip insanlar ırksal azınlık olarak belirtilmektedir. Hatta ortak kültürün ortak köken anlamına gelen "ırk" kelimesinin zamanla değişen anlamıyla ortaya çıktığı da

söylenmektedir (Cashmore, 1992: 235). Günümüzde “Fransız ırkı” denildiğinde ilk akla gelen “Fransız ulusu” değil, Fransız soyundan gelenler olmaktadır. Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme`de de ırka, renge ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın uluslar arasındaki barışçıl ve dostane ilişkilerin geliştirilmesine engel oluşturduğu ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmiştir. Yani irksal ayrımcılık, kişilerin ırkına, etnik kökenine veya derisinin rengine göre diğerlerinden farklı bir muamele gördüğü zaman ortaya çıkar. Irksal ayrımcılık hem de 1975`de kabul edilen Irksal Ayrımcılık Yasasında yasadışı ilan edilmiş ve burda kişilerin ırkına, rengine, kökenine, etnik kökenine veya ulusal kökenine veya sadece göçmen statüsüne göre ayrımcılığa uğranması kanunsuz ilan edilmiştir. Irksal ayrımcılığı yasaklayan belgelere örnek olarak MSHS`nin 2. ve 26. maddeleri, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 2. ve 4. maddeleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ve ek 12. protokolü, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesinin 2. maddesi, vd. gösterilebilir.

Bazı Avrupa ülkelerinde, örneğin Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan ve İngiltere`de nifret ve irksal ayrımcılık yönünde konuşmalar cinayet olarak kabul edilmektedir. Genel olarak nefret temelli cinayetler belirli suç veya ağırlaştırılmış suç türleri olarak nitelendirilerek hapisle sonuçlanabilir. Örneğin, Portogalya`da ırkına göre herhangi bir kişiye veya gruba karşı nefret konuşması yapmak, nefreti teşfik etmek ve bu esasta ayrımcılık faaliyetleri gerçekleştirmek cinayet olarak kabul edilmekte ve 1 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası, aynı zamanda seçim hakkından mahrum edilmekle sonuçlanabilmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen Avrupa genelinde mülteciler ve göçmenlere karşı bir nifret konuşmasının ve algısının yaygınlaştığı yönünde endişe var olmaktadır. Örneğin Fransa`da, 2016 yılında 30 Fransız belediyesi burkini yasağı

hakkında karar kabul etmiştir. Mahkeme bu kararı temel insan hakları ve özgürlüklerinin bozulması olarak değerlendirse de, bir çok belediyeler kararı uygulamaya devam etmiş ve bu tavır Başbakan Valls ve eski Cumhurbaşkanı Sarkozy tarafından da desteklenmiştir (Equinet European Network of Equality Bodies, 2016: 10-11).

1.2.2. Etnik Azınlık

Antik Yunanca halk anlamını ifade eden “Ethnos” kelimesinden türemiş etnik grup, üyeleri belirli bir ortak kökene, aynı tarihsel, kültürel ve toprak gibi kimlik vasıflarına sahip olan insan topluluğu olarak tanımlanabilir (Kurubaş, 2008: 13).

Günümüzde etnik azınlıkların en önemli özelliklerinden birisi aynı zamanda hem dilsel hem dinsel azınlıklar olmalarıdır. Fakat etnik azınlıkların ulusal azınlıklar olduğu söylenemez. Etnik azınlıklara örnek olarak İspanya`daki Katalanlar gösterilebilir.

21. yüzyılda dünya devletlerinin çoğunda birden fazla etnik grupun yaşadığı söylenebilir. Etnik gruplar arasında var olan farklılıklar onların tarihi, dili ve dininden kaynaklandığı gibi, özlem, mit ve umutlarından da kaynaklanabilmektedir. Şöyle ki, din veya mezhep farklılıkları, tarihsel nefret veya refah düzeyinde farklılaşma, ve birçok diğer nedenler insanları biz ve onlar diye ayırmaya itmiştir. Özellikle SSCB`nin 1991 yılında dağılması sonrası dünyada yeni oluşan cumhuriyetler, ülke sınırları içerisinde farklı etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalar daha da hızlanmış, bu çatışmalar sadece bir ülkeyi değil, birçok ülkeyi kapsayarak küreselleşme sürecinin doğal çıktısı olarak dünyanın her bölgesinde etki bırakmıştır (Çakmak, 2014: 98).

Etnik azınlıkların oluşturdukları hareketlere örnek olarak Sri Lanka`da Tamiller, Malezya`da Çinliler, Nijerya`da Yoruba/Hausa/Ibo,

Irak`ta Kürtler, Gürcistan`da Abhazlar, Acarlar ve Osetlerin ayrımcılık hareketleri, Kanada`da Quebec sorunu, Belçika`da Flaman/Valon sorunu, İspanya`da Katalan/Bask sorunu, İngiltere`de İskoç/Kuzey İrlanda sorunu gösterilebilir (Kurubaş, 2008: 11).

1.2.3. Dinsel Azınlık

Sözlük anlamıyla “inanç ve ibaret sistemi” olarak bilinen din kelimesi BM`in Özel Raportörü Krishnaswami tarafından dini ayrımcılık raporunda şöyle tanımlanmıştır: “din ve inanç kavramları sadece tek tanrılı dinleri değil hem de özgür düşüncüyü, tanrısal şüpheciliği, tanrıtanımazlığı ve akılcılık dahil her tür inancı kapsamaktadır” (Krishnaswami, 1960: 1).

Azınlıklar, ilk olarak dini azınlık olarak ortaya çıkmış, daha sonra dil ve kültürel azınlıklar oluşmuştur. Bu nedenle devletler hukukunda azınlıklara ilişkin ilkin düzenlemeler de dinsel azınlıklar ile ilgili olup, Hıristiyanların Katolik ve Protestant olarak ayrıldığı reformasyon yıllarında gerçekleştirilmiştir. İmparatorların kendi topraklarında yaşan halkın dinini belirleme hakkı bu döneme kadar devam etmiş ve azınlıkların din hakkı 1555 yılında Augsburg Din anlaşmasında belirtilerek 1648 tarihli Vestfalya barış anlaşmasıyla bir daha onaylanmıştır. Vestfalya barış anlaşmasının temelinde duran aynı tarihli Osnabrück ve Münster anlaşmalarıdır ki, Osnabrück anlaşmasının 5. maddesi Katolik ve Protestanların hukuki olarak eşit olduğunu kabul etmiş ve bu dinlere mensup insanların hangi hükümdarın yönetimi altında yaşamasına bağlı olmadan kendi dini inançlarını serbest şekilde icra etme özgürlüğü tanınmıştır. Fakat bu anlaşma diğer inançları ele almayarak düzenleme dışı bırakmıştır (Arsava, 1993: 1-2).

İnanç bireysel olup iç dünyaya ait olmakta, ibadet ise bu inancın

dışa vurum şekli olarak algılanmaktadır. Uluslararası insan hakları belgelerinde belirtilen “din özgürlüğü”, hem inanç hem de ibadet özgürlüğünü koruma altına almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 18. maddesi, MSHS`nin 18. maddesi, AİHS`nin 9. Maddesi bu belgelere örnek gösterilebilir. Bu bağlamda dinsel azınlık dedikte ülkede mevcut çoğunluk grupun inancından farklı inanç etrafında birleşen grup anlamı taşımaktadır (Gayim, 2000: 45).

Dinin temel amacı insanlara manevi değerler kazandırmak, iyi yaşam şekillerini öğretmek ve kutsal kitaplar aracılığıyla bu dini değerleri onlara iletmektir. Uluslararası ilişkilerin gelişimiyle ise devlet çıkarları öne plana geçerek, dini ve diğer insani değerler arkaplanına itilmiştir. Bazı devletler, özellikle Batılılar tarafından dinin şiddet içeren mantıksız birşey olması iddiası tamamen yanlıştır. Bu bağlamda herhangi dini özelliğe sahip olan gruplarda şiddet oluşturan veya şiddeti alevlendiren sosyal sorunların belirlenmesi önem taşımaktadır. Çağdaş dünyamızda, özellikle stratejik ve ekonomik açıdan önem taşıyan bölgelerin sosyo-kültürel ve dini açıdan belirli farklılıklara sahip olmasına rağmen ulusal sınırlar içerisinde tutulması, bazen etnik-dini çatışmalara yol açmaktadır. Örneğin, Hindistan-Pencap (Hintli, Sinkh ve Müslümanlar arasında), Pakistan-Keşmir (Hintli ve Müslümanlar arasında), Güney Tayland (Buddist ve Müslümanlar arasında), Çin`in Sincan bölgesi-Doğu Türkistan (Çin ve Türkler, yani Müslümanlar arasında), Kuzey İrlanda (Protestan ve Katolik Hıristiyanlar arasında), Nijerya (Müslüman ve Hıristiyanlar arasında), Balkanlar (Müslüman Boşnalılar ve Hıristiyan Hırvatlar-Sırpalar arasında) gibi bölgelerde farklı dini gruplar arasında çatışmaların yaşandığını göre biliriz. Benzeri durum İsrail-Filistin çatışmasında da görülebilir (Shuriye, 2011: 11, 15).

Çoğul etnik ve dini gruplara sahip olan toplumlarda, milli kimliğin

temel faktörlerinden biri olan din, çatışmalara yol açmaktadır. Bu çatışmaların her bir tarafından belirli bir dini gruplar, dini yapılanmalar dayanmaktadır. Dini yapılar denildiği zaman mezhep, tarikat, cemaat, dini hareket gibi gruplar akla gelmektedir. Farklı dinler, gruplararası çatışmalara neden olduğu gibi çeşitli dini yapılar, aynı din içerisinde mevcut olan farklı mezhepler arasında da çatışma ve savaflara neden olmaktadır. Örneğin, Avrupa`da Protestanlık ve Katoliklik arasındaki fikir ayrılığı bu dinleri benimseyen gruplar arasında büyük çapta savaflara neden olmuştur. İslam dini içerisindeki ciddi çatışmalar ise, 656 yılında Hz. Osman`ın şehit edilmesi, ardından Mz. Muaviye`nin halifeliği ele geçirmesine kadar olan, İslam toplumu tarafından “fitne dönemi” adı verilen dönemde yaşanmıştır (Aydınalp, 2010: 198-201).

1.2.4. Dilsel Azınlık

Dil, sadece iletişim aracı değil hem de entelektüel ve kültürel hayatın en önemli unsurlarından birisi olarak değerlendirilebilir (Gayim, 2000: 44). “Ana dili” kişinin ilk öğrendiği ve kendini tanımladığı dil anlamı taşımakta, çoğunlukla ebeveynlerinden biri veya her ikisinden öğrenilmektedir. Herhangi bir dilde konuşan insanın içinde yetiştiği kültür, onun dilbilgisine, kelime hazinesine, anlatım şekline, cümlelerine yansıtacaktır. Böylece kültür ve dil arasındaki bağıllık dikkate alınarak dilsel azınlıkların etnik azınlık olarak kabul edilme olasılığı bulunmaktadır. Dilsel azınlık dedikte herhangi bir grubun içinde yaşadığı ülkede toplumun geri kalanından farklı bir dilde konuşması kast edilmektedir.

Dilsel azınlıkların korunması, etnik, ulusal veya dinsel azınlıkların dillerinin korunması anlamını ifade etmektedir. Şöyle ki, bir toplumun sadece dil açısından aynı devletin çoğunluğu oluşturan toplumu karşısında

azınlık teşkil etmesi nadiren olur. Azınlıkların kendi dil haklarını uygulamalarını garantileyen hükümler azınlıkların kimliği ve özelliklerini koruyan pozitif önlemler olarak kabul edilmektedir. Böyle bir hukuk düzenlemesi ilk kez 1(14) Mart 1914 yılında imzalanan Sırp-Türk anlaşmasının 9. maddesinde yer almıştır. Bu maddeye göre Sırbistan, Türkiye'nin (Osmanlı Devletinin) terkettiği topraklarda bulunan Müslüman okullarında Türkçe dersler verileceğini kabul etmiştir. Fakat aynı zamanda Sırp dili de zorunlu dil olarak öğretilecektir. Benzer anlaşma 17 Mayıs 1914'de Yunanistan ve Arnavutluk arasında yapılmış ve Arnavutluk Yunan azınlıkların dil hakkını korumayı ve himaye etmeyi kabul etmiştir (Arsava, 1993: 6-7).

Günümüzde dil, genel olarak politikleşmiş ve politik bir araç haline gelmiştir. Dil politikaları, “ulus”u ortak bir kimlik çerçevesinde inşa etmeye yönelmiş ve bu bağlamda ulus-devletlerin en çok yöneldiği dil politikası, dilsel homojenleştirme ve asimilasyonist bir niteliğe sahip tek dillilik politikasıdır. Fakat böylesine politiklarla azınlıkların dil hakları arasında doğal bir “çatışma” var olmaktadır. Dil hakları temle olarak “anadili”nin bütün özel ve kamu alanlarında serbest şekilde kullanımı ve seçimi ile ilgilidir. Bu bağlamda dil hakkı, devletlerin dil politikasına karşı birey ve grupların kendi kimlikleri ve kültürel var olmalarını sağlamaktadır. Modern dünyadaki dil uygulamalarına bakıldığında dil politikalarının çok çeşitli olduğu görülebilir. Roland Breton, Dünya Dilleri Atlası (World Atlas of Languages) isimli çalışmasında dünya dillerini haritalar üzerine aktarmış ve neredeyse bütün ülkelerde birden fazla dil topluluğunun olduğu kanısına varmış, fakat aynı zamanda çok az sayıda ülkenin resmi dil olarak çok dilli statüye sahip olduğu sonucu elde etmiştir (Orhan, 2017: 331-340). Birden fazla resmi dili olan ülkelere örnek olarak Belçika, Belarus, İsviçre, Finlandiya, Malta, Kıbrıs

Cumhuriyeti, Kosovo, Lüksemburg, Singapur, Güney Afrika, Papua Yeni Gine, Boliviya, Kazakistan, Afganistan, Hindistan, Pakistan, Sri-Lanka, Hong-Kong, vd. ülkeler.

Dilsel azınlık konusunda diğerk bir boyut “işaret dili”ni kullananların haklarıyla ilgilidir. ASL olarak bilinen Amerikan İşaret Dili, Quebec İşaret Dili, Brezilya İşaret Dili, Meksika İşaret Dili ve Avrupa kökenli işaret dillerinin var olduğu söylenebilir (Berenz, 1998: 269). Birçok ülkede işaret dili iletişim dili olarak tanınsa ve kullanılsa da, resmi devlet dili statüsünde Yeni Zelanda`da 2006`da, Güney Kore`de 2015`de kabul edildiği söylenebilir.

1.2.5. Ulusal Azınlık

“Ulusal azınlık” kavramı 3 şekilde tanımlanmaktadır: birincisi, mevcut herhangi bir ulusla akrabalık bağı olan fakat bu ulusun yaşadığı ülkede değil başka bir ülkede yaşayan insan topluluğu; ikincisi, kalabalık bir nüfusa ve ulus olma bilincine sahip grup (bu grup azınlık olarak tanınıp özel haklardan faydalandırılmakta ve bunun temel amacı onların ayrılma isteklerinin önüne geçmektir); üçüncü ise, yaşadığı ülkedeki ulusla akrabalık bağı olmamasına rağmen, uzun süre onların içinde yaşayarak ulusal kültürüne katkıda bulunduğu için “ulusal azınlık” sayılan gruplar. Bunlara örnek olarak Rusya, Ukrayna, Belarus, Macaristan, Polonya ve Baltık ülkelerinde yaşayan ve komşu ülkelerdeki uluslarla akrabalık bağları bulunan azınlıklar gösterilebilir (Johnsson, 2002: 26). Bununla birlikte dinsel, dilsel veya etnik azınlık kimliklerine veya onlardan birine sahip olmayan ulusal azınlık bulmak zordur.

Ulus-devlet içerisinde ayrıca bir ulus olarak tanınma hukukta ilk kez 1815 tarihli Viyana Kongresinde Polonya ulusu lehine gerçekleşmiştir. Bu kongrede Polonyalılara ulusal temsil hakkı ve ulusal

kurumlarını tesis etme hakkı verilmiştir. Bundan birkaç yıl önce ise Fin ulusu devletler hukuku düzeyinde tanınmıştır. İsveç ve Rusya arasında imzalanan 14 Eylül 1809 tarihli Frederikshamm barış anlaşmasında Rusya Finlere özerklik verilmesini öngören yükümlülüğü kabul etmiştir. Rusya imparatoru I. Alexander ise 18 Temmuz 1809 tarihinde Borgo eyalet meclisinin açılışında Fin halkının bu tarihten itibaren ulus hiyerarşisine yükseldiğini resmi şekilde ilan etmiştir. Genel olarak ulusal azınlıklara ilişkin koruma hükümlerinin büyük çoğunluğu onlara özerklik formülü içerisinde kollektif haklar içermektedir (Arsava, 1993: 5).

1.3. AZINLIK HAKLARININ GELİŞİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ

1.3.1. Milletler Cemiyeti Öncesi Dönemde Azınlık Hakları

16. yüzyıldan itibaren azınlıklara, çeşitli uluslararası anlaşmalar ve bildirimlerde yer verilmiştir. İlk kez 1598`de yayınlanarak 1685 yılında kaldırılan, Fransa`da yaşayan Protestanların dinsel özgürlüğünü tanımakta olan Nant Fermanı, 1606 yılında Macaristan Kralı ve Transilvanya Prensi arasında imzalanan, Transilvanya`da ikamet eden Protestanların dini özgürlüklerini garantileyen anlaşma, Otuz yıl savaşlarını sonlandırarak Avrupa sınırlarını çizen ve yeni uluslararası sistemin başlangıcı olarak kabul edilen 1648 Westfalya Barış Anlaşması, bu anlaşmayı müteakiben yaşadıkları topraklar başka ülkeye verilmesi nedeniyle dinsel azınlığa dönüşen grupların haklarını koruyucu maddeler içeren 1660 yılı Olivia Anlaşması, 1678 yılı Nijgemen Anlaşması, 1697 yllk Ryswick Anlaşması, 1713 yılı Utrecht Anlaşması, 1745 yılı Dresden Anlaşması, 1763 yılı Paris Anlaşması gösterilebilir. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan ve Katoliklerin haklarını korumaya alan 1615 yılı Anlaşması ve 1699 yılı Karlofça Anlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Ortodoks Hıristiyanların

haklarını korumaya alan maddeler içeren 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması da azınlıklar konusunu ele alan ilkin anlaşmalar sırasında kendine yer edinmiştir (Kurubaş, 2004: 32-33). Napolyon savaşları sonrası 1814-1815 yıllarında toplanan, Avrupa`da uluslararası ilişkileri düzenleyen Viyana Konferansı`nda da azınlıklar meselesi gündeme gelmiş, günümüzde Polonya sınırları içerisinde yer alan, fakat o dönem Alman toprağı olan Poznan`da yaşayan Polonyalılara Almancanın yanısıra Lehçe resmi işlerde kullanma hakkı tanınmıştır (Capotorti, 1991: 3).

Klasik devletler hukuk döneminde azınlıkların korunması diğer bir prensipe, halkların kendi kaderini belirleme prensibine istinat ettirilmiştir. Milliyetler prensibini savunan kişiler ideal devleti ulusal devlet olarak görmüş, her halkın kendi devletinin olması gerektiğı tezinden hareket etmiştir. Örneğın Kuzey Amerika`da bağımsızlık hareketi, Fransız ihtilali, Balkan uluslarının kimlik uyanışı bu dönemde ulus-devlet oluşumunun birer örnekleridir. Bu tür ulusal hareketlerin demokratik görüşlerle birleşmesi sonucu Avrupa haritası önemli şekilde değışmiş, bununla aynı zamanda 19. yüzyılda milliyetçilik anlayışı da değışime uğramıştır. Ulusal devletin teşkilinin mümkünsüzlüğü, bir halkın diğerleriyle birlikte yaşama gerekliliğı belli olduktan sonra milliyetler prensibine yeniden istinat edilmiş, her milletin yaşadığı devlet yapısı içerisinde korunması, saygı görmesi, serbest şekilde gelişebilmesi gibi hakların kazanılması gündeme gelmiştir (Arsava, 1993: 7).

1.3.2. Milletler Cemiyeti Dönemi Azınlık Hakları

Azınlık haklarının sadece Avrupa, veya herhangi bölgesel çapta değıl uluslararası kuruluşlar düzeyinde ve dünya çapında ele alınması Milletler Cemiyeti`nin kurulması ile bağılıdır. MC, 1914-1918 yıllarında

yaşanan I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkileri düzenlemek amacıyla 1919 yılında kurulan bir teşkilat olup, birçok prensipleri temel edinmiştir. Bu dönemde 3 büyük imparatorluk, Rusya, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları dağılmış ve tarih sahnesinden çekilmiş, bu devletlerin topraklarında yeni devletler inşa edilmeye başlamıştır. Ayrıca savaş sonrası ABD devlet başkanı Woodrow Wilson uluslararası ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili 14 ilkesini açıklamış, bu ilkeler ulusların siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü haklarının hem küçük hem büyük devletler için aynı şekilde sağlanması gerektiğini, halkların kendi kaderini belirleme haklarının var olduğunu açık şekilde ifade etmiştir (Sarıca, 1982: 5-7). MC`ni kuran Ana Sözleşme`de azınlık hakları ile ilgili herhangi bir hüküm yer almasa da, bu dönemde azınlık haklarının evrilme süreci ile ilgili önemli adımların atıldığı bilinmektedir. İlk kez Fransa, Kasım 1918`de Amerika`ya “Yahudiler Komitesi” tesis edilmesini önermiş, daha sonra bu girişim, barış konferansının rehber ilkelerinden biri olan dinsel ve ırksal azınlıkların haklarının korunması, ayrıca hakların kendi kaderini belirleme hakkı olarak somutlaştırılmıştır (Macartney, 1934: 218).

Wilson, Ocak 1919`da yeni oluşan devletlerin sadece ülkelerinde bulunan azınlıklara çoğunlukla eşit muamele yapıldığı ve güvenlik sağlandığı takdirde MC tarafından tanınacağını belirtmiştir. Alman delegasyonu da ulusal azınlıkların MC`e üye devletlerde dil, kilise, okul, sanat, basın ve bilim alanlarında ulusal yaşamlarının sağlanmasını istemiş, fakat bu öneri kabul edilmemiştir. Şöyle ki savaşı kazanan devletler kendileri azınlıklarla ilgili düzenlemelere tabi olmak istememekte, bu yükümlülükleri sadece savaşı kaybeden tarafların üzerine koymaya çalışmaktaydılar. 1919 yılı Paris Barış Konferansında azınlıklarla ilgili birçok anlaşma imzalanmıştır. Örnek olarak itilaf devletleri ile Polonya

arasında 28 Haziran 1919`da, Çekoslovakya arasında 10 Eylül 1919`da, Yugoslavya ile aynı tarihte, Romanya ile 19 Aralık 1919`da imzalanmış anlaşmalar, Avusturya ile akdedilen 10 Eylül 1919 tarihli St Germain barış anlaşması, Osmanlı ile akdedilen 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan anlaşması, Bulgaristan ile akdedilen 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly anlaşması, Macaristan ile akdedilen 4 Haizran 1920 tarihli Trianon anlaşması azınlık haklarının korunmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir (Arsava, 1993: 8-9).

1919 sonrası dönemde Orta ve Doğu Avrupa`da yeni sınırların belirlenmesi ile görevlendirilen Komite, kendi kaderini belirleme hakkının uygulamada tüm ulusların beklentilerini karşılayamayacağını belirlemiştir. Böylece “Yeni Devletler Komitesi” etnik olarak homojen ulus-devletlerin oluşturulmasının imkansız olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak savaş öncesi ortaya atılan tüm söylemlere karşın Ruthenianlar gibi etnik gruplar bağımsız devlet kurma hakkından yoksun bırakılmışlar. Bağımsız devlet kurabilen bazı halklar ise kendilerini çok uluslu bünyeler içerisinde bulmuşlar, örneğin Yugoslavya`da Hırvatlar ve Slovenler veya Çekoslovakya`daki Slovaklar gibi. Bu dönemde Orta ve Doğu Avrupa`da bir devletin çatısı altında birkaç büyük etnik grubun birleşmesi genel kural niteliği taşımıştır. Örneğin 1921 yılında Polonya nüfusunun %30`dan fazlası Ruthenianlar, %14`ü Yahudiler, %8`i Beyaz Ruslar, %4`ü Almanlar ve %4`ü Litvanyalılar olmuştur (Preece, 2001: 83-85).

Yeni Devletler ve Ulusal Azınlıklar Komitesi olarak isim değiştiren komite, 1878 yılında gerçekleştirilen Berlin Kongresiyle tanınmış bulunan yurttaşlık ve siyasi hakların yanısıra dil ve din özgürlüğü, asgari düzeyde kültürel hakların korunması gibi yaklaşım geliştirmiştir (Preece, 2001: 88). Fakat tüm bunlara rağmen MC Misakına azınlıkların korunması

hükmü dahil edilmemiştir. Bunun temel nedeni ise İrlanda gibi azınlık ve ayrımcılık sorunu olan İngiltere'nin karşı çıkması olmuştur (Kurubaş, 2004: 37).

MC Konseyinin ulusal azınlıklarla ilgili anlaşmalar için garantör olarak ifade edilen önergeyi onaylaması gerekiyordu. Bu kapsamda Cemiyetin garantör görevinin içeriği "Tittoni Raporu" ile netleşmiştir. Bu rapora göre Cemiyet Konseyi ve UDAD azınlık haklarının korunması ve doğru şekilde uygulanmasından birlikte sorumlu organlar olarak belirlenmiştir (Preece, 2001: 97). Fakat genel olarak azınlık haklarının yeterli düzeyde korunabildiği söylenemez. 1934'de Polonya'ya, bünyesinde bulunan tüm azınlıkların haklarını korumazsa sistemden çıkarılacağı belirtilmiş ve bundan sonra Polonya MC üyeliğinden çıkmıştır. Ardınca 1935 yılında Almanya da MC'den ayrılmıştır. Böylece 1939 yılında MC sistemi çökmeye başlamıştır (Sigler, 1983: 75).

1.3.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Yapılan Anlaşmalarda Azınlık Hakları

MC işleyiş itibareyle başarısız olmu ve kendini kanıtlayamamıştır. Fakat azınlıkların himayesini uluslararası camianın himayesine tabi kılma düşüncesinin kendisini başarısız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Azınlıkların durumu ve onlara çeşitli ülkelerde yapılan muameleler II. Dünya Savaşı'nın nedenleri arasında belirtilebilir. Özellikle 1938 yılında Avusturya'nın Almanya tarafından ilhakı, aynı yılda Sudet bölgesinin Almanya'ya verilmesini öngören Münih anlaşmasının imzalanması, 1939'da Memel bölgesinin kurtarılması ve aynı yıl Danzig kenti için öngörülen 1919 tarihli statünün kaldırılması ve birbirini takip eden zincirleme reaksiyonlar sonuç olarak II. Dünya Savaşı'na getirip çıkarmıştır. Savaş sırasında insan haklarının akla gelmeyecek derece ve

boyutlarda ihlal edilmesi, sorumluları kapsamlı bir insan hakları düzenlemelerine yöneltmiştir. Bu düşünce değişikliği ilk kez 1942`de ilan edilen “Birleşmiş Milletler Bildirgesi”nde açık şekilde ifade edilmiştir. İnsan haklarının korunması sadece azınlıklar kapsamında değil daha kapsamlı şekilde ele alınmış ve bununla birlikte öncelikli ağırlık eski koloniler, manda toprakları ve vesayet bölgelerinde yaşayan halkların kendi kaderini belirleme prensibinin gerçekleştirilmesine verilmiştir. 26 Haziran 1945`de imzalanan ve 24 Ekim 1945`de yürürlüğe giren BM Şartında, bu belgenin temel amacı olarak cinsiyet, ırk, din ve dil ayrımı yapılmaksızın herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerinden faydalanma hakkının teşvik edilmesi belirtilmiştir (Arsava, 1993: 16-17).

BM Şartının 62. maddesine göre kurumun temel organlarından birisi olan Ekonomik ve Sosyal Konsey insan hak ve temel özgürlüklerinin geliştirilmesi ve gözetilmesi yükümlülüğü ile görevlendirilmiştir. Şartın 68. maddesinde ise ESK`nin ekonomi ve sosyal konularda insan haklarının geliştirilmesi amacıyla komisyonlar kurabileceği belirtilmiştir. 21 Haziran 1946`da ESK`nin ilk toplantısında BM İnsan Hakları Komisyonu tesis edilme kararı alınmıştır. İHK`nin görevlerinden birisi olarak azınlıkların korunması, aynı zamanda cins, ırk, din ve dil temelli ayrımcılığın önlenmesi ve insan hakları ile ilgili diğer konular belirlenmiştir (Yearbook of the United Nations, 1947: 523). 1948 tarihli Komite toplantılarında İnsan Hakları Evrensel Bildiri`nin kabul edilmesi tartışılmıştır. İlginç noktalardan birisi SSCB, Yugoslavya ve Danimarka`nın azınlık hakları maddesini Evrensel Bildiri`ye dahil etmek uğruna çabaları idi. Özellikle SSCB, azınlıkların kendi etnik ve ulusal kültürlerine sahip olması, onların kendi okullarını tesis etme, kendi dillerinde eğitim alma, azınlık dilinin basında ve kamusal toplantılarda ve diğer kamusal alanlarda kullanılması, Yugoslavya, vatandaşlık hakkı,

devlet içerisinde bulunana azınlıkların siyasi, sosyal olarak eşit haklara sahip olması, kendi kültür ve dillerini geliştirebilme hakları, Danimarka ise daha çok eğitim alanında azınlıkların haklarının sağlanması üzerine odaklanmıştı. Fakat tartışmalara rağmen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi azınlık maddesini içermeyen 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir. Bununla birlikte Beynamede ayrıca din özgürlüğü ile ilgili madde 16, düşünce ve basın özgürlüğü ile ilgili madde 17, toplantı özgürlüğü ile ilgili madde 18, eğitim seçme ile ilgili madde 23, toplumun kültürel yaşamına katılma hakkı madde 25 ve ayrımcılık yasağı madde 2 ile açık şekilde belirtilmiş ve İngiliz temsilcilerine göre ek bir azınlıklar hakkında maddeye ihtiyaç bulunmamaktadır (Eide, 1999:704-705).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde azınlık hakları ile ilgili çalışmalar temel olarak BM, AK ve AGİT gibi çeşitli uluslararası ve bölgesel örgütler bünyesinde sürdürülmüş, birçok iki ve çoktarafli belgeler kabul edilmiştir. Örneğin BM İHK'nin Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu tarafından eşitlik ilkesi ve ayrımcılığın yasaklanması ile ilgili çalışmalar kapsamında 1966'da "Her Türü Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin" Uluslararası Sözleşme ve bu sözleşmenin 14. maddesi 6. fıkrası gereği azınlıklar sorunu ile ilgili İHK'ya bireysel başvuru hakkında karar gösterilebilir (Nal, 2010: 24).

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARIN KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİ

2.1. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TANIMI

2.1.1. Kendi Kaderini Belirleme İlkesi Kavramı

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde self-determinasyon (kendi kaderini belirleme) ilkesi uluslararası hukukun anahtar öğretisi haline geldi (Knop, 1998: 53). İlkenin doğuşu iki temel talep kapsamında gerçekleşmiştir: Kolonyalizmin çöküşü ve var olan egemen varlıklardan ayrılma (Bayefsky, 2000: 283). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, insanlar, özellikle diktatör yönetimler altında yaşayanlar, daha iyi yönetim ve demokrasi taleplerinde bulunmaya başladılar. Bu bağlamda demokrasi, kendi kaderini belirleme hakkının altın standardına ve temel aspirasyonuna (umuduna) dönüştü (Driest, 2010).

Kendi kaderini belirleme hakkının tam bir tanımını vermek zordur, çünkü birçok Batılı hukukçular bu kavramı hukuki içerikten yoksun, siyasi ve ahlaki bir kavram olarak değerlendirmekteler. Gerçekte bu hak, var olan egemen devletler ve bu devletlerde yaşayan çok sayıda azınlıklar veya gruplar için uygun değildir. Konu ile ilgili çeşitli yaklaşımların yanısıra birçok tanımlamaların var olduğu söylenebilir. Örneğin Donald Comeron Whatt, kendi kaderini belirleme hakkının herhangi bir devletin tebasının kendi hükümetlerini seçme hakkı olarak nitelendirmiştir. Richard T. De George tarafından kendi kaderini belirleme hakkı, halkın, yönetimi altında yaşayacağı veya yaşadığı hükümet şeklini seçme hakkı olarak belirlenmiştir. Ayrıca o, bu hakkı bir mit (masal) olarak değerlendirmiş, bu kavramın bireylerin otonomisini gerektiren, halkların zulüm ve boyunduruğunda bulunduğu düzenden özgürleşme hakkı olarak açıklamıştır (Şahin, 2000: 24).

Kendi kaderini belirleme kavramının kaynağını oluşturan iki temel unsurun var olması gerekmektedir: söz konusu hakkın sahibi olduğunu iddia eden bir topluluk ve bu hakkı kullanabilmesi uğruna verilen tepkisel hareket. İç ve dış, yani uluslararası alanda artık var olan kurulu düzene karşı itiraz ile yükselen bu hareket, başarı elde ettiği zaman yeni bir kurulu düzeni dayanak noktası olarak alacaktır (Krulic, 1998: 70).

Kendi kaderini belirleme hakkı diktatörlükleri sonlandırma çabalarının temel taşı ve modern insan düşüncesinin bir sonucudur. Bu hak insanlara karar verme sürecine katılım sağlamak ve yönetilecekleri devletlerin yönetim şekillerini belirleme imkanı sunmaktadır. Teorik olarak bu düşünce demokrasiyi destekleyen uluslararası toplum tarafından iyi yönetim ve yönetişimin bir modeli olarak kabul edilmektedir (Jarstad, 2008: 5). Bu düşünce birçok uluslararası belgelerde kendine yer edinmiştir, örneğin, 1966 tarihli Sivil ve Siyasi Haklar Uluslararası Bildirgesinde, veya 1992 tarihli, Kamboca`da özgür ve adil seçimlere çağıran BM GK 792 sayılı Resolusyonunda (BM, 1992). Diğer örnek olarak 1970 tarihli, 2625 (XXV) sayılı “Birleşmiş Milletler Andlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Hakkında Uluslararası Hukuk İlkeleri Beyannamesi”¹ gibi BM Genel Kurulu Kararı da gösterilebilir (Sönmezoğlu, 2000: 423).

2.1.2. Azınlıklar Çerçevesinde Kendi Kaderini Belirleme Hakkı

Kendi kaderini belirleme hakkı azınlıklar açısından önem taşımaktadır. Yapılan bir tanıma göre kendi kaderini tayin “sadece bir egemen devletin içerisinde yaşamakta olan etnik, dinsel veya dilsel grupun, kendi kendilerine egemen bir devlet oluşturmaksızın daha geniş

¹ Bunun sonra “Dostça İlişkiler Beyannamesi”

bir otonomi, dini veya dille ilgili haklar elde etme hakkı” olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2000: 24). Lloyd N. Cutler`e göre, bir etnik, dinsel veya dilsel grubun ayrı bir ulusal egemenlik oluşturma amacıyla artık var olan ve içerisinde yaşadığı ulusal sınırları yeniden düzeleme hakkı, kendi kaderini belirleme anlamına gelmektedir. Örnek olarak bir federal sistem içerisindeki herhangi bir siyasal ünite, örneğin Rusya Federasyonu veya Kanada gibi ülkelerde, federasyondan ayrılarak bağımsız ve egemen devlet olma gösterilebilir (Bilge, 1959: 134).

Tarihsel olarak bakıldığında halkların kendi kaderini belirleme hakkının ilk olarak sömürge altında yaşayan halkların bağımsızlığa kavuşması amacıyla ortaya çıktığı veya çıkarılmak istendiği görülebilir. 1940`lı yıllarda dünyada 750 milyondan fazla insanın sömürge yönetimi altında yaşadığı bilinmekteydi. Bu nedenle 1946`da BM Genel Kurulu tarafından kendi kaderini belirleme hakkından mahrum olmuş halkların listesi açıklanmış ve burda 74 bölge belirtilmiştir. Dekolonizasyon süreci ile birlikte 1960`da bu rakam 64`e inmiş, günümüzde ise 16 bölgede var olduğu bilinmektedir. Bu bölgeler günümüzde ABD, Fransa, İngiltere ve Yeni Zelanda yönetimi altındadır (Doğan, 2006: 4).

Bunun yanısıra azınlıklar konusu da genel olarak insan hakları alanında özel bir konu olup, ayrıca devletin iç ve dış politikası, hem de uluslararası sistem açısından önem taşımaktadır. Çeşitli azınlık grupların halkın bir parçası olması nedeniyle onların kendi kaderini belirleme hakkının olup-olmayacağı ve bu hakkın uygulanabilirliği konusu ciddi şekilde tartışılmaktadır. Halkların kendi kaderini belirleme ilkesi kapsamında objektif kriterlere dayanan bir “halk” kavramının tanımının yapılamaması, onlara kendi kaderini belirleme hakkının verilmesinde güçlük çıkarmasına neden olmaktadır. 1970 tarihli BM resolusyonuna göre halkların kendi kaderini belirlemesine bireysel insan hakkı olarak

yaklaşmıştır. Birey, yabancı bir irade veya çoğunluk kararı ile bu veya diğer halka dahil edilen bir obje değildir. Aralarında bir bağ olan insan topluluğunun kendi kaderini belirleme hakkı çerçevesinde bu veya diğer devlete bağlanması veya bağımsız bir devlet kurması, çoğunluğun buna karar vermesi anlamını taşımamaktadır. Halkın bir parçası durumunda olan azınlık ulusal gruplara kendi kaderini belirleme hakkının verilmesini savunan hukukçular açısından sorun oluşturan mesele, yabancı bir ulusun yönettiği devlette yaşayan azınlık grubu hangi kapsamda kendi kaderini belirleyebileceğidir. Şöyle ki, status quo ve mevcut devlet sınırlarının dokunulmazlığı özellikle Avrupa`da en yüksek ve temel ilkelere olup halkların kendi kaderini belirleme ilkesi ile ters düşmektedir. Bu ise ulusal grupların kendi kaderini belirleme hakları ve iddialarının azami özerklik hakkına indirgenmesi sonucunu doğurmaktadır (Arsava, 1993: 75-76).

Bağımsız ve egemen devletin bünyesinde bulunan azınlık grupların yaşadıkları devletten ayrılarak, yani dışsal kendi kaderini tayin hakkını kullanarak diğer bir bağımsız devlet kurması kendi kaderini belirleme hakkı kapsamına girmez. Çünkü aksinin kabulü takdirinde hem siyasi hemde ekonomik yeterliliğe sahip olmayan devletler uluslararası ilişkiler alanında kaos oluşturabilir, ayrıca en homojen birimlere ulaşılan kadar yeni devletler ortaya çıkabilir (Pazarcı, 1989: 142-143).

2.2. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TÜRLERİ

2.2.1. Dışsal Kendi Kaderini Belirleme

BM kapsamında halkların kendi kaderini belirleme haklarıyla ilgili yapılan düzenlemeler, karar ve antlaşmalar incelendiği zaman, bu hakkın içsel ve dışsal anlamda sınıflandırılmaya tabi tutulmadığı görülebilir. Fakat kendi kaderini belirleme hakkının tarihin farklı dönemlerinde farklı kullanım biçimlerine sahip olduğu dikkate alındığı nedeniyle, içsel-dışsal

kendi kaderini belirleme hakkı ayrımı yapılmıştır. Belirli özelliklere sahip olan toplulukların kendi yönetim biçimini seçme özgürlüğü içsel kendi kaderini belirleme hakkı olarak bilinmekte ise, sömürgelerden ayrılarak bağımsızlık kazanma sürecine vurgu yapan kendi kaderini belirleme hakkı anlayışı da dışsal olarak nitelendirilmiştir (Halperin vd., 1992: 46-52).

20. yüzyılın geleneksel görüşüne göre kendi kaderini belirleme kavramı sadece “dışsal” bir haktı ve genel olarak “bağımsızlık” şeklinde anlaşılmaktaydı. Fakat gerek teori gerekse pratik açıdan bunun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, dışsal kendi kaderini belirleme bağımsızlık hakkının yanısıra diğer seçenekleri de içerir (Oran, 2001: 594).

Wilson`un “14 maddesi” nin açıklanmasından BM Antlaşmasının imzalanmasına kadarki dönem, kendi kaderini belirleme hakkının uygulanmasının ilk aşaması olarak görülmektedir. Özellikle 5. 6. ve 7. maddeler, kendi kaderini belirleme hakkına dışsal boyut kazandırmıştır. Bu maddeler ilk kez sömürgelerin bağımsızlığı konusunu gündeme getirmiştir (Oran, 2001a: 109-110). İkinci aşama II. Dünya Savaşı sonrası dönem ve bu dönemin kurucusu olan BM Antlaşmasının 1. ve 55. maddeleri ile ortaya çıkmıştır. Bu maddeler, Batılı ülkelerin isteksizliklerine karşın, sömürgelere kendi statülerini seçme fırsatı sunma gerekliliğini ortaya atmıştır. 1950`li yıllardan itibaren sömürgelerin bağımsızlık hareketinin başlamasıyla bu hak fiili olarak uygulanmıştır. BM`in “sömürgeleştirme” politikası çeşitli bağımsızlık hareketlerine destekçi olmuş, hatta BM 2621 sayılı Kararı ile sömürgecilik suç kapsamına alınmıştır (Sur, 2000: 104). Sömürgelerin feshedilmesi ile ilgili temel belgeler 1960`da kabul edilen Kolonyal Ükelere ve Halklara Bağımsızlığın Verilmesine İlişkin Beyanname ve BM Genel Kurulu`nun 1970`de kabul ettiği “Dostça İlişkiler Beyanname”dir. 1980`li yıllarda neredeyse tüm eski sömürgeler bağımsızlığına kavuşmuştur. Fakat eski

sömürgelerde kurulan ve kendi kaderini belirleme hakkının tekrarlanmasından korkan devletlerin çoğu, bu hakkın sömürgelerin bağımsızlığını kazanmasıyla sona erdiğini kabul etmiştir (Arsava, 2013: 397).

1991`de SSCB`nin, 1992`de ise Yugoslavya`nın dağılması sonrası oluşan yeni bağımsız devletler, kendi kaderini belirleme hakkının sömürgeler dışında da uygulanabileceğini göstermiştir. Fakat bu durum kendi kaderini belirleme hakkı olarak algılanmamalıdır. Şöyle ki, yeni oluşan devletler SSCB gibi federal yapının bünyesinde yer almakta ve anayasal olarak ayrılma haklarına sahip olmaktadır. Böylece birliğin dağılmasıyla onlar da kendi anayasal haklarını kullanmışlardır. Klasik olarak kendi kaderini belirleme hakkı uluslararası hukuk ile ilgili olup anayasal kendi kaderini belirleme hakkı ise devletin farklı bölgelerinin hukuki statülerini düzenleyen anayasa ile ilgili olmaktadır (Pazarcı, 1989: 9).

Sömürgelerin feshedilmesinden günümüze kadarki dönemde kendi kaderini belirleme hakkının sadece ülkesel bütünlüğü tehdit etmediği durumda uygulanabilecek bir hak olmasına çalışılmıştır. Sömürgelerin feshedilmesi ve yeni devletlerin ortaya çıkması sürecinde olduğu gibi, uluslararası ilişkilerin iki temel ilkesinin çatışması her zaman devletlerin toprak bütünlüğü ve egemenliği ilkesinin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır (Arsava, 1993: 77).

2.2.2. İçsel Kendi Kaderini Belirleme

İçsel kendi kaderini belirleme dedikte halkların özgür şekilde kendi siyasi, ekonomik ve sosyal statülerini seçerek kaderlerini belirleyebilmeleri kast edilmektedir. Fakat burda temel unsur, bağımsızlık girişimleri ve teşebbüslerinin olmamasıdır. Bu hakkın temel olarak siyasi

yönetim biçimiyle alakalı olduğu ve özellikle de hükümet ve devlet yönetimi biçimlerinin belirlenmesi açısından halklara serbestlik verilmesi olarak yorumlandığı görülebilir (Pazarcı, 1989: 141).

BM Genel Kurulu'nun 1960 yılı 1514(15) sayılı kararı, kendi kaderini belirleme hakkının siyasi olarak hükümet ve yönetim şeklini belirleme hakkını da kapsadığını açıklamaktadır. Ayrıca bu anlayış "Dostça İlişkiler Beyannamesi"nde belirtilmiştir (Arsava, 2009: 3).

Modern hukuk ortamı siyasi kendi kaderini belirleme anlayışının gelişimi, yaygınlaşması, teşviki ve oluşumuna önemli katkı sağlamaktadır. Yeni kendi kaderini belirleme anlayışı temel olarak diktatör yönetimlerin sonlandırılması, halkların yönetim ve karar verme sürecine katılımının sağlanması ve yaşadıkları ülkelerin yönetim şeklini belirleyebilmesi olarak gündeme gelmektedir (Galbreath, 2005).

Siyasi kendi kaderini belirleme hakkı 2011'den itibaren başlanan "Arap Baharı" adı alan devrimlerin temel unsuru olmuştur. Tunus, Mısır, Yemen, Libya ve Suriye gibi ülkelerde yapılan diktatör rejimlerini sonlandırmaya yönelik teşvikler, daha iyi yönetim çağrışıları, gerçek demokrasi ve özgürlüğe saygı duygularının yaygınlaştırılması bu olaylara sebebiyet vermiştir. Fakat devrim-karşıtı güçler bu iddiaları bastırmış ve uluslararası krizlerin oluşuma yol açmıştır. Bu tür baskılar uluslararası alandan sert tepkiyle, hatta müdahale ile sonuçlanmıştır. Özellikle son yıllarda, gelişmiş devletler baskı altında olan halkları korumak ve demokrasiyi geliştirmek adıyla diğer devletlere müdahale yapmaktalar. Fakat bu trend uluslararası hukuk açısından yasadışıdır. Şöyle ki, BM Şartının 2(7). maddesine göre herhangi kuruluş devletlerin iç işleri ve iç egemenliği ile ilgili meselelere müdahale yapamaz. Bu yasak uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan içişlere karışmama prensipidir. Bu prensip sadece BM ve devletler arasında değil hem de bu ve diğer devletler

arasında da korunmaktadır (Lang, 2003: 64). Fakat bu durum diktatör ve baskıcı rejimler tarafından sıkıştırılmakta olan halkların kendi kaderini belirleme hakkının gerçekleştirilmesi zamanı çelişkili durum oluşturmaktadır. Azınlık haklarını uygulamayan ve siyasi kendi kaderini belirleme hakkı talebinde bulunan gruplara karşı baskıcı ve şiddetli yöntemler uygulayan rejimler uluslararası hukuk tarafından suçlanmaktadır. Bununla birlikte halkların içsel kendi kaderini belirleme hakkının korunması ve hukuka aykırı durumların saptanması açısından uluslararası hukukta istikrarlı bir uygulama bulunmamaktadır. Özellikle içsel kendi kaderini belirleme hakkı ile ilgili açık ihlallerin yaşandığı, azınlıkların ve yerli halkların hakları bir yana, bu hakları bastıran ve halkın temsil edilmediği despotik ve otoriter yönetimlere karşı bir önlem hukukta henüz gelişmemiştir (Cassese, 1995: 102). Bu duruma uluslararası hukukun yaptırım mekanizması var olmaktadır. Bu mekanizmanın zayıf olmasına rağmen BM GK'nin Haiti ve Sierre Leone'deki askeri müdahalelere ilişkin kararları örnek gösterilebilir. Her iki durumda verilen karar, meşru olmayan hükümetlerin askeri müdahale aracılığıyla devrilmesi ve demokratik düzenin yeniden sağlanması amacı taşımıştır. Bununla birlikte kararlar, BM'in demokrasi düzenini koruma yönünde yetkisinin olup-olmadığı açısından eleştirilere tabi tutulmuştur (Arsava, 2009: 7).

Demokratik olmayan yönetimlerin varlığı halinde azınlık grupların içsel kendi kaderini belirleme hakkına erişemeyip direk ayrılma yönünde taleplerde ve teşebbüslerde bulunabileceği görüşü hakimdir. Başka ifadeyle içsel kendi kaderini belirleme hakkı yerine getirilmezse, ayrılık hakkı doğabilir (Şahin, 2000: 40-41).

2.2.3. Ekonomik Kendi Kaderini Belirleme

Ekonomik kendi kaderini belirleme – halkların demokratik şekilde kabul edilen kararlarla kendi ulusal zenginlikleri üzerinde bağımsız ve özgür yetki sahibi olabilmesini ifade etmekte ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde daha da güncel bir hale gelmektedir. Bu hak özel olarak gelişmekte olan devletlerdeki insan hakları uygulamaları ile ilişkilidir. Petrol, doğalgaz, altın, elmas, hatta boksit gibi enerji ve diğer kaynakların keşfolunması halkların eğitim ve sağlık durumunun iyileştirilmesine yardımcı olacak ekonomik ve sosyal haklarla donatılmasına neden olmaktadır. Fakat böyle zenginlik çoğu zaman çatışmalarla sonuçlanmakta, ve bu zenginliğe sahip olduğu düşünülen halk ekonomik olarak geri düşmekte ve yeni bulunmuş kaynaklardan faydalanamamaktadır. Bu nedenle ekonomik kendi kaderini belirleme insan hakları diyaloglarının daha aktif bir konusu haline gelmelidir. Ekonomik kendi kaderini belirleme halklara kendi doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde hak sahibi olma ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda bu kaynakları kullanma imkanı sunmaktadır. Üç temel insan hakları belgesinde – Sivil ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Bildirge, Ekonomik ve Sosyal Haklara İlişkin Uluslararası Bildirge ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesinde belirli şekilde olmasa da halkların ekonomik kendi kaderini belirleme hakkı tanınmıştır. Fakat uygulamada bu hak tam olarak gerçekleştirilememektedir (Farmer, 2007: 418-419).

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası sömürgelerin bağımsızlığına kavuşması döneminde bu kavram geniş bir ivme kazanmış ve zamanla kendi kaderini belirleme hukukunun bir parçası haline gelmiştir.

2.3. KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.3.1. Kavramın Doğuşu ve İlk Uygulamaları

Kendi kaderini belirleme kavramının ne zaman doğduğuna ilişkin net bir tarihsel olayın bulunmadığı söylenebilir. Şöyle ki, bazı araştırmacılar kavramın tarihsel kökenini Aristo`ya, bazıları Aydınlanma Çağı dönemi düşünürleri olan John Locke veya Jean Jacques Rousseau`ya, bir başkaları Amerikan Devrimi veya Fransız Devrimi dönemlerine dayandırmakta iken, bir çok yazar da modern dönemi ve özellikle BM Andlaşmasını temel almaktalar (Çavuşoğlu, 2001: 66).

Liberal demokrasi düşüncesiyle bağlı olan ve bu açıdan Avrupa kökenli bir ilke olarak kabul edilen kendi kaderini belirleme modern anlamda 18. yüzyıldan sonra sağlam temellere dayanmaya başlamıştır. Özellikle Kuzey Amerika sömürgelerinin İngiltere`ye karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi ve bu savaşı kazandığı 4 Temmuz 1776 tarihinde kabul edilen Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi ile kendi kaderini belirleme siyasi ve hukuki bir anlam kazanmıştır. Amerikanlar bu beyanname ile dış bir yönetim şeklini istemediklerini ve kendi kaderlerine kendilerinin karar vermek istediklerini ifade etmiş, sonuç olarak ulusal kendi kaderini belirleme hakkına iddia eden ilk sömürge halkı olarak tarihe geçmişler. 7 yıl ana ülke olan İngiltere`ye karşı bağımsızlık uğruna savaş veren ABD`nin bu hakkı elde etmesi uluslararası hukukta yeni bir kavramın kabul edilmesine yol açtı. Bundan sonra kendi kaderini belirleme ilkesi genel olarak dünya haritasının değişmesi ve yeniden belirlenmesi ile ilişkili kavram olarak sıkça kullanılmaya başlayacaktı (Şahin, 2000: 9).

Kendi kaderini belirleme ilkesini doğduğu ilk zamanlarda insanlar temel olarak politik haklar talep etmeye başlamış, fakat bu dönemde

hakların uygulanması açısından önemli bir başarı elde edilememiştir. 1789 yılında başlanan Fransız Devrimi politik haklar uğruna savaş verildiği ve önemli başarılar elde edildiği tarih olarak kabul edilebilir. Bu savaş tiranlık yönetimini sonlandırmak, yönetim biçimini seçme hakkı elde etmek gibi politik talepler içermektedir. Bu nedenle bu tür taleplerden oluşan hareketler gerçek siyasi bir devrim olarak nitelendirilebilir. Fransız Devrimi ve I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde kendi kaderini belirleme temel olarak siyasi bir prensip olarak kabul edilmekteydi (Borgen, 2009: 770).

Avrupa'daki devrim dönemi "18. yüzyılın kültürel olarak sabit devletini 20. yüzyılın sembolik olarak gerçekçi ve sabit olmayan devletine" dönüştürdü. Örneğin, kökenlerinden birçok farklılıklara bakılmaksızın, Alman ve Fransızlar, insanları tek bir kültür ve tek bir egemen devlet çerçevesinde birleştirme hedefine ulaştılar. 19. yüzyıl boyunca ulusal kendi kaderini belirleme uluslararası hukukun yansıttığı yabancı, radikal bir ilke olarak kaldı. Napolyon savaşları ardından toplanan "Avrupa Konseri" Avrupa'daki statükoyu yeniden canlandırmaya çalıştı, halkların sınır belirleme istekleri veya yönetime katılma iradesi aktif olarak reddedildi. Sonuç olarak milletler cemiyetine üyelik hem münhasır hem de isteğe bağlı bir duruma geldi. Nitekim ulusların tanınmış bir devlet haline gelinceye kadar uluslararası hukuk açısından herhangi bir statüsü yoktu. Ayrıca bu dönemde devletin yabancılara karşı tavrına ilişkin iç işlere karışmama ilkesi de doğmuştu. 1850'li yıllarda bu ilkedен bazı saplantılar gözlemlenmiştir, şöyle ki, İngilizler Macarların, yönetimi altında yaşadıkları Habsburglar İmparatorluğuna karşı isyanında onlara yardım etmemiş, fakat Afrika'nın işgali zamanı tam tersi tavır almışlardı. Bu durum emperyalizmin güçlenmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte Balkan isyanları

zamanı uluslararası toplumun meseleye karışması, “Avrupa Konseri” sisteminin dağılmasına ve I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı döneminde yaşanan olaylara yol açmıştır (Baristich, 1995: 1015).

2.3.2. Lenin ve Wilson'un Görüşlerinin Kavrama Katkıları

Kendi kaderini belirleme ilkesi ABD cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un 1918'de açık şekilde ortaya attığı görüşleriyle sıkı şekilde bağlıdır. O, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında kendi kaderini belirleme ilkesini gündeme getirerek “Avrupa Konseri” kalıntılarının üzerinde bir ilkeye dönüştürebildi. Bu ilke 1919'da imzalanan Versal Barış Anlaşmasının temel ilkesi haline geldi. Whelan tarafından Wilson'un kendi kaderini belirleme ilkesinin analizine göre, bu ilke modern dünyayı şekillendiren birçok düşüncenin gelişimi ile oluşmuştur. Birincisi, temel düşünce insanların özgür olması, herhangi devletin subyetki olmamasıdır ki, bu düşünce tarihsel olarak İngiliz, Fransız ve Amerikan Devrimleri ile daha da gelişmiştir. Bu düşünceden yönetimin legitimliğinin yönetilenlerin isteği ve rızasına bağlı olması ilkesi doğuyor. İkincisi, krallıkların birleşmesi ve feodal imperyal iddiaların aşınmasıyla uluslararası ilişkilerde devletlerin egemenliği konusu ortaya çıkmıştır. Üçüncüsü, 19. yüzyıl boyu etnik milliyetçiliğin güçlenmesi Avrupa'nın çok etnikli emperyal yapılarını tehdit ederek onların 20. yüzyılda dağılmasına getirip çıkarmıştır. Wilson, kendi sırasıyla savaş sonrası dünya düzeni için yeni bir teklifle çıkış ederek etnik özelliklere sahip ulusların kendi yönetim sistemine sahip olabileceğini belirtmiş ve böylece “küçük ulusların müdafaası”na kalkmıştır. Bu fikir, Versay sisteminde “adil olmaktan ziyade devlet kuruculuğu ilkesi” olarak nitelendirilmiştir (Baristich, 1995: 1016).

Wilson'un 14 ilkesi arasında yer alan kendi kaderini belirleme ilkesi

devletin beşeri unsuruyla ilişkili olup, Wilson'un 1915-1918 yılları arasındaki çeşitli konuşmalarında yer almıştır (Kissinger, 2002: 11).

Fakat kendi kaderini belirleme ilkesini sadece Batı milliyetçiliğinin bir unsuru veya sonucu olarak değerlendirmek doğru değildir. Şöyle ki, bu düşünce sosyalist düşüncede de önemli bir konu olup, Karl Marks (1818-1883) ve Friedrich Engels'in (1820-1895) döneminden itibaren onların çeşitli yazılarında kendine yer edinmiş ve Avrupa'da, Avusturya'da ve Rusya imparatorluğu gibi çeşitli çok uluslu devletlerde baskı rejiminin egemen olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1917 yılında Çarlık Rusya'yı yıkarak Sovyet yönetimini kuran Bolşevikler tarafından savunulmuş ve temel ilke haline getirilmiştir (Soypak, 2003: 91).

Bolşeviklerin önde gelen isimleri ve kurucuları olan Lenin ve Stalin bu ilkeyle özel olarak ilgilenmişler. Lenin'in 1914'te yayımlanan "Ulusların Kendi Kaderini Belirleme Hakkı" isimli makalesinde bu ilke ısrarla savunulmuş, daha sonra Emperyalizm Hakkında kitabında daha da geniş bir şekilde sunulmuştur. Lenin'e göre, kendi kaderini belirleme emperyalizmin çözümlenmesi ve dağıtılmasının siyasi uzantısı ve baskı altında yaşayan halkların özgürleştirilmesi olarak nitelendirilmiş, ayrıca bu durum sosyalist devrimin başarılı şekilde gerçekleşmesine önemli katkı sağlamıştır. Lenin'e göre kendi kaderini belirleme ayrımcılığı da kapsamakta, hatta ilkenin uygulanmasının temel yöntemlerinden birisi de bu olmaktaydı. Ayrımcılığın desteklenmesinin son olarak "devletin çözümlü dağılması" tehlikesini artıracaklarını ileri sürenlere cevap olarak Lenin tam tersini ileri sürmüştü, bir ülke için esas parçalanmaya gerçek demokrasinin uygulanmamasının ve ülke içerisinde ezilen unsurların ezilmeye devam etmesinin neden olduğunu belirtmiştir. Lenin'e göre ayrılma demokratik usulle, örneğin bir halk oylamasıyla yerine

getirilmeliydi. Fakat sömürge halklarının bağımsızlık uğruna silahlı mücadele yapma hakkı tanınıyordu (Çavuşoğlu, 2001: 67; Cassese, 1995: 15-16).

Devrim sonrasında Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldavya, Finlandiya, Polonya, Tuva, Kuzey Kafkasya, Güney Kafkasya (Zakafkasya), ve Baltık cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan ederek Sovyet yönetimi kurduklarını belirttiler. Fakat bu durum çok çekmedi ve devrim sonrası merkezkaç eğilimleri güçlendi. Böylece yeni devletlerin ve halkların ulusal kendi kaderini belirleme süreçleri dondurulmuş oldu (Bring, 2003: 23).

2.3.3. Milletler Cemiyeti Dönemi

İlginçtir ki, Milletler Cemiyeti Şartı'nda kendi kaderini belirleme hakkı veya prensipine herhangi yer verilmemiştir. Fakat Cemiyetin Aaland Adaları sorununa 1920'de getirdiği çözüm bu bağlamda incelenebilir. Bu adalar uzun süre Finlandiya'nın terkip hissesi olarak kabul edilmekte, fakat çoğunlukla İsveçliler tarafından ikamet edilmekteydi. 1809-1919 yılları arasında adalar Rusya kontrolü altında olmuştur. I. Dünya Savaşı bittiği zaman adada ayrımcılık hareketi başladı ve ada sakinleri İsveç'le birleşmek istediğini belirtti. Bu sırada Çarlık Rusya'nın bir parçası olan Finlandiya 1917'de imparatorluktan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiş ve adalardaki ayrımcılık hareketini bastırarak buna cevap vermişti. 1920'de gerçekleştirilen MC'nin Londra oturumunda tesis edilen Komisyon kendi kaderini belirleme hakkının bu durumda kabul edilemeyeceğini açıkladı. Bununla birlikte raporda büyük savaş döneminden itibaren kendi kaderini belirleme hakkının modern siyasi düşüncede önemli yere sahip olduğu vurgulanmaktaydı (Diggelmann, 2007: 135-137).

MC döneminde kendi kaderini belirleme ilkesinin uygulanma alanı

Avrupa`da sınırlandırıldı. 28 Ağustos 1918`de Çekoslovakya, 11 Kasım 1918`de Polonya, 16 Kasım 1918`de Macaristan ve 1920 yılında İrlanda bu ilke esasına dayanarak bağımsızlıklarını ilan ettiler (Şahin, 2000: 13). Avrupa`da 1914`te 20 devlet vardısı, savaş sonrasında devlet sayısı 26`ya çıkmıştı. Fakat diğer bölgelerde bu hakkın uygulanması çeşitli nedenlerle önlenmiştir. Asya kıtasında sadece Irak ve Suudi Arabistan bağımsızlık elde edebilmiş, diğer ülkeler ise manda yönetimi altında sömürge haline getirilmişlerdi. Bu dönemde kendi kaderini belirleme ilkesi sadece yaşama imkanına sahip olduğu düşünülen milletlere sunulmuştur (Hobsbawm, 1995: 49).

MC Misakında kendi kaderini belirleme ile ilgili herhangi hüküm veya ilkenin belirtilmediği gibi, tersine manda ve sömürge sisteminin uygulanmasını düzenlemeyen hükümler yer almıştır. Misakın 22.maddesi ve 23. Maddesinin b.fıkrası ile ülkelerin toprak bütünlüğü ve mevcut siyasi bağımsızlığına karşı herhangi saygısızlık veya dış tecavüz kabuledilemez ilan edilmiş ve bunların korunmasını şart koşan 10.madde de bu açıdan dikkat çekmektedir. Özellikle güçlü devletlerin çıkarlarına dokunan konularda yaşanan anlaşmazlıklarda, örneğin Japonya`nın Çin`e, Sovyetler Birliği`nin Finlandiya`ya, İtalya`nın da Habeşistan`a saldırılarında MC birşey yapamamıştır (Sönmezoğlu, 2000: 515).

2.3.4. Soğuk Savaş Dönemi

Daha savaş sırasında 1941`de ABD Başkanı Franklin Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill, imzaladıkları Atlantik Bildirisi`nde ulusların kendi kaderini belirleme hakkı ilkesine atıf yapmış, tüm halkların kendilerini yönetecek hükümet biçimini belirleme özgürlüğü tanınmıştır (Sönmezoğlu, 2000: 64). Fakat görüşme ardından yaptığı konuşmasında Churcill, bu hakkın Nazi işgalinde bulunan bölgeler

açısından geçerli olduğunu ve İngiliz sömürgelerine ait olmadığını belirtmiştir (Cassese, 1995: 37).

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği felaketler dikkate alınarak yeni bir savaşın çıkmaması için MC'nin yetersiz kaldığı konuların değiştirilerek uygulanması savaş sonrası temel amaçlardan biri haline gelmiş ve bu bağlamda 24 Ekim 1945'de kabul edilen BM Kurucu Antlaşmasına özellikle SSCB'nin ısrarı üzerine kendi kaderini belirleme hakkı dahil edilmiştir. Kendi kaderini belirleme hakkına "amaçlar ve ilkeler" adlı I. bölümde, madde 1, fıkra 2'de yer verilmiştir. Ayrıca halkların hak eşitliği ve kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı IX. bölümde yer alan madde 55'de yer edinmiştir (Charter of the UN, 1945).

Bu sırada başlayan SSCB ve Batı dünyası arasındaki Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve müttefikleri, Afrika ve Asya ülkelerinin de desteğini arkalarına alarak, emperyalist Batı ülkeleri karşısında sömürgeciliğin feshedilmesi taleplerini artırmış ve kendi kaderini belirleme ilkesini dünya gündemine taşımayı başarmışlar. 1955 yılında Bandung konferansında toplanan Asya ve Afrika ülkeleri ırkçılık, sömürgecilik ve emperyalizmle mücadele edecekleri, bağımsızlık, sosyal ve ekonomik işbirliği uğruna çaba harcayacakları konusunda beyanda bulunmuşlar. Bu sert duruş emperyalist ülkeleri konu ile daha fazla ilgilenmeye itmiştir (Cassese, 1995: 93). 1960'lı yıllara gelindiğinde artık dünyanın sömürülmesinin insan haklarına uygun olmadığı görüşü devletlerce benimsenmeye başlamıştır. Sonuç olarak 1945-1955 yılları arasında sadece 10 devlet BM üyeliğine alınmıştısa, sömürgeciliğin feshi ve yeni devletlerin oluşumu nedeniyle ikinci 10 yıl sürecinde daha 56 devlet BM üyesi olmuştur (Şahin, 2000: 17).

Bu açıdan 1960 yılında SSCB tarafından BM Genel Kuruluna sunulan ve sömürge halklarının derhal bağımsızlaştırılmasını öngören

talep önem taşımaktadır. Bu talep hemen kabul edilmese de, az sonra, 14 Aralık 1960`ta Genel Kurul`un 1514(XV) sayılı Sömürge ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Beyanname kabul edilmiş ve BM genelindeki değişim sürecinin başlangıcını koymuştur. Bu beyannamenin kabulünü ret oyu çıkmasa da, Batılı ve sömürgeci ülkeler olarak bilinen ABD, İngiltere, Portekiz, Belçika, Portekiz, Fransa, Güney Afrika, Dominik Cumhuriyeti ve Avustralya, çekimser oyu kullanmışlardı (Gündüz, 2009: 277). Daha sonra 24 Ekim 1970`te BM Genel Kurulunca kabul edilen 2625 (XXV) sayılı “Dostça İlişkiler” Beyannamesi de kendi kaderini belirleme ile ilgili daha önceki kararlarda ortaya çıkan sorunları çözüme amacı taşımıştır (Gündüz, 2009: 109).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde devlet kurmanın “milliyet”le pek bir ilgisi yoktu. Bu dönemde, özellikle 1960`lı yıllarda sömürgecilikten arındırma veya “sömürgesizleştirme” döneminde, etnik kimlik geçersiz olmaktaydı. I. Dünya Savaşı sonrası dönemden farklı olarak, bu yıllarda Wilsoncu kendi kaderini belirleme anlayışı etkisizdi ve yeni devletlerin kurulması, daha doğrusu, sömürgelerin sona erdirilmesi, adeta dış güçlerin veya devrimlerin sonucu oluşuyordu. Bu nedenle kendi kaderini belirleme ilkesinin temelinde artık “ulus” anlayışı değil “halk” anlayışı durmaktaydı (Hobsbawm, 1995: 209).

BM çerçevesinin yanısıra birçok bölgesel düzeyde imzalanan belgelerde de kendi kaderini belirleme hakkına yer verilmiştir. Örnek olarak 1 Ağustos 1975`de imzalanan Helsinki Nihai Senedi, veya 1981 yılında kabul edilen Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi gösterilebilir (Gündüz, 2009: 680; Doğan, 2006: 11).

2.3.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş ardından yaşanan sömürgeci olmayan, ırksal olmayan dönemin ilk başları kendi kaderini belirleme doktrininin sınırlandırılmasının açık bir örneği olarak ele alınabilir. “Dünyanın sonuncu imparatorluğu” olarak nitelendirilen SSCB'de ayaklanan milliyetçi hareketler fonunda ayrımcıların veya Moskova'nın haklarına fazla fıkkat ayrılmamış ve böylece uluslararası hukuk bu olaylarda herhangi etki sahibi olmamıştır. Sovyet cumhuriyetlerinin Moskova yönetiminden ayrılması kolayca sömürgecilik hareketinin bir parçası olarak tanımlanabilir. Bu nedenle uluslararası toplum olayları sadece izlemekle yetinmiş ve müdahale etmemiş, bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerin tanınması için birliğin tamamen dağılmasını beklemiştir. Buna benzer şekilde, BM, Irak ve Hindistan'da yaşanan ayrımcılık hareketlerini kendi bünyesinde tartışmaya almamış, örneğin Irak'taki Kürtlerin insan hakları ihlallerine karşı yaptığı çağırırlara BM çok az dikkat ayırmıştır. (Batistich, 1995: 1027).

Fakat 1991 yılında yaşanan “Körfez Savaşı” sonrasında ABD Başkanı George Bush tarafından ortaya atılan “Yeni Dünya Düzeni” kapsamında uluslararası sistemde yaşanan köklü değişiklik, iki kutuplu sistemin bir kutuplu sistemle yer değiştirmesi, demokrasi çağırırları, saldırganlığa karşı ortak hareket ve tüm haklara karşı adil davranış iddiaları ortaya atılmıştır. Bu kapsamda “insani müdahale” gündeme gelmiş ve “devlet bütünlüğü” ilkesi eski önemini kaybetmiştir. Tüm halkların kendi kaderini belirleme hakkı tanınarak devletlerin içişlerine karışmaktan çekinmeyen uluslararası örgütlere bağlı kuvvetler insani müdahalelerde bulunmaya başlamışlardır. Örnek olarak 2011 Libya'da Muammer Gaddafi rejiminin şiddetli insan hakları ihlallerine karşı

devrimi bastırması veya Suriye`de yaşananlar fonunda uluslararası toplumun müdahale girişimleri gösterilebilir (Sivakumaran, 2012: 138-143).

Günümüz uygulamalarına bakıldığında kendi kaderini belirleme hakkının halkları birleştirmek yerine ayıran, bölücü bir güç haline geldiği, özellikle 21. yüzyılda dünyanın mikro-devletlere bölündüğü bir ortamda daha da yaygınlaştığı görülebilir. SSCB`nin dağılmasıyla 15 yeni devletin uluslararası arenaya dahil olmasının ardından 1992`de parçalanan Yugoslavya topraklarında dört yeni devlet oluşmuş ve son olarak bu devletin bir parçası olan Kosova`nın 2008`de bağımsızlığını ilan etmesiyle kendi kaderini belirleme hakkı yeni bir boyut kazanmıştır. Gürcistan`la yaşanan çatışma sonucu Abhazya ve Güney Osetya Rusya tarafından tanınmış ve mikro-devletlerin oluşum süreci devam etmişse de, Filistin ve Tibet gibi bölgelerin geleceği belirsiz olarak kalmıştır (Kızılkaya, 2012: 48).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZINLIK SORUNLARI VE KENDİ KADERİNİ BELİRLEME İLKELERİ UYGULAMALARI ÖRNEKLERİ

3.1. AZERBAYCAN: DAĞLIK KARABAĞ`DA AZINLIK SORUNU

Azerbaycan`ın tarihsel topraklarından olan Karabağ`ın ismi bir Türk sözü olmaktadır. “Kara” büyük ve güçlü anlamı taşımakta, “bağ” ise düğüm, birlik anlamını ifade etmektedir. Başka ifadeyle, Karabağ güçlü soy birleşmesi demektir. Tarihsel olarak Kura ve Aras nehirlerinin kesiştiği bölgede bulunan ve Göyçe gölüne kadar uzanan toprakları, yani tarihsel Aran`ın dağlık kısmı ve bu bölgeye bağlı toprakları kapsamıştır. Bu bölgenin Karabağ adlandırılması ilk kez İlhanlılar dönemine ait edilmektedir. Daha önce Aran, ondan önce ise Arsakh adlandırılmıştır. Azerbaycanlı tarihçiler Arsakh kelimesini MÖ 8. yüzyılda bölgeye Orta Asya`dan gelerek yerleşen Sakalılara ait etmekte, Sakalıları bir Türk kavimi olarak görmekteler (Seyidov, 1989: 36-37). Ermeniler ise Arsakh kelimesinin kendilerine ait olduğunu ve bu ismin 15. yüzyılda bölgeyi tutan Akkoyunlu ve Karakoyunlu gibi Türk devletleri tarafından Karabağ olarak değiştirildiğini iddia etmekte. Ayrıca Arsakh ismi Strabon, Ptolomey, Plini, Plutarh, Cassius gibi farklı tarihsel yazarların eserlerinde rastlanmakta, burda Kura nehrinin eski Albanya ve Armenia (Ermenistan) arasında bir sınır oluşturduğu, Kura nehrinden batıda bulunan toprakların, yani Arsakh`ın Ermenistan topraklarına ait olduğu belirtilmektedir. 387 yılında Ermenistan`ın Bizans ve İran imparatorlukları arasında bölünmesinden sonra Arsakh bölgesi İran (Sasani) yönetimi altına düşmüştür (Against Xenophobia and Violence, 2013: 1-8). Strabon, yazdığı “Coğrafya” eserinin 11. kitabında (Strabo, 1961: 187, 544) bu

hakta bilgi veriyor. Fakat bu eserin dakik araştırması zamanı belli olmuştur ki, Arsakh sadece 16 yıl, yani 371-387 yılları arasında Ermenistan'a dahil olmuştur (Göyüşov, 1993: 20).

Arap işgali ile Kafkas Albanyası dağıldıktan ve daha sonra Araplar bölgede zayıfladıktan sonra Karabağ bölgede yeni oluşan devletlere dahil olmuştur. Bu devletler 9-10. yüzyıllarda Saciler Salariler, Şeddadiler, 15. yüzyılda Karakoyunlu ve Akkoyunlu, 16-17. yüzyıllarda Safeviler olmuş, 16-18. yüzyıllarda İran'ı (Safeviler devletini) yöneten Kacar'lar bölgeyi yönetmiştir. 18. yüzyılda (1750'de) Penah hanın liderliğinde bölgede Karabağ hanlığı oluşmuş, Şuşa ise hanlığın başkenti seçilmiştir. Karabağ hanlığı genel olarak İran (Safevi) şahına tabi olmuştur. 1804-1813 ve 1826-1828 yıllarında yaşanan I. ve II. Rusya-İran savaşlarından sonra tüm Kuzey Azerbaycan Rusya'ya birleştirilmiştir. Karabağ hanlığı ise bundan yıllar önce, 1805 yılında Rusya yönetimine geçmiş, 1822 yılında tamamen feshedilmiştir. Rusya'nın bölgeyi işgali döneminde Ermeniler Karabağ halkının sadece 1/5 kısmını oluşturuyorlardı. Rusya işgalinden sonra bölgede Ermenilerin sayısı arttırılmaya başladı. İlk olarak Rusya-İran arasında imzalanan ve Azerbaycan'ın bu iki devlet arasında parçalanmasını belirleyen 1828 Türkmençay Antlaşması ve 1829'da Rus-Türk savaşına son veren Edirne Antlaşmasından sonra Ermeniler Karabağ'a göçürülmeğe başladılar. 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı, 1877-1879 yıllarını kapsayan Rus-Türk savaşlarından sonra daha fazla Ermeni nüfusu bölgeye yerleştirildi. Rusya'nın göç politikası sonucunda bölgedeki Ermeni nüfusu 1916 yılına kadar 19 binden 119 bine kadar yükseltilmişti. Bu durum bölgenin yerel halkı ile Ermeniler arasında gelecekte çatışmaların oluşturulmasının temeli olarak algılanabilir. İlk çatışma 1905 yılında yaşanmış, daha sonra 1918'de tekrarlanmıştır. 1918-1920 yıllarında bağımsızlık kazanan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve

Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti'nin her ikisi Karabağ topraklarına iddaa etmiş, bölge üzerine karşıdurumlar ara vermemiştir. Bu durum 1920 yılında her iki devletin Bolşevikler tarafından işgaline kadar devam etmiş, 5 Temmuz 1921 tarihinde ise Karabağ Stalin'in kararıyla Azerbaycan SSC'ye verilmiştir. Halklar arasında yaşanan çatışmalara son vermek amacıyla 7 Temmuz 1923 tarihinde Karabağ'ın dağlık bölgesinde Dağlık Karabağ Özerk Oblastı (Bölgesi) kurulduğu, Kasım 1924'de ise bu bölgenin Azerbaycan SSC'ye ait olduğu ilan edilmiştir (SAM, 2013: 49-51).

Karabağ ve Dağlık Karabağ'ı karıştırmamak gerekir. Dağlık Karabağ, Karabağ'ın sadece bir kısmını oluşturuyor. Tarihsel Karabağ bölgesi dedikte Ağdam, Yevlah, Terter, Füzuli, Beylegan, Gubadlı, Cebrayıl, Ağcabedi, Mingeçevir, Hocavent, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Ağdere, Berde, Zengezur, Hadrut rayonlarının toprakları kastedilmekte ve bu topraklar toplam 18 bin km² alanı kapsamaktaydı. Dağlık Karabağ ise 4392 km² lik bir alanda kurulmuş ve bura sadece Hankenti şehri, Şuşa, Ağdere, Hadrut, Hocavent ve Askeran rayonları dahil idi. Dağlık Karabağ kelimesi ilk kez Sovyet döneminde ortaya atılmıştı (Aslanlı, 2001: 394).

Genel olarak Dağlık Karabağ'da Ermeniler çoğunlukta olmuşlar. 1926 nüfus sayımı zamanı Dağlık Karabağ'da Ermenilerin say oranı %93.3 (108 482 kişi), Azerbaycanlıların say oranı ise %6.2 (7 188 kişi), diğer milletler %0.5 (604 kişi) gösteriyordu. Buna rağmen bölge nüfusu zamanla artmaya başlamış, 1970, 1979 ve 1989 yıllarında uygun olarak Ermenilerin nüfus oranı azalarak %80.5 (121 100 kişi), %75.9 (123 100 kişi) ve %76.9 (145 500 kişi), Azerbaycanlıların nüfus oranı ise artarak %18 (27 200 kişi), %23 (37 300 kişi), %21.5 (40 600 kişi), diğer milletler %1.3 (18 100 kişi), %1.1 (22 900 kişi), %1.5 (21 500 kişi) olmuştur. Daha

sonralar Ermeni siyasetçileri bu rakamları kullanarak Azerbaycan hükümetini süni şekilde nüfus artımı yapmakta ve Ermenilere karşı ayrımcılıkta suçlamıştır. 1945, 1964 ve 1968 yıllarında Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi konuları tekrar gündeme getirilse de, Azerbaycan bu takeplere sert karşı çıkmış ve konu kapanmıştır (SAM, 2013: 51-54).

SSCB'nin dağılması sırasında, 20 Şubat 1988 tarihinde Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Ali Sovyeti bölgenin Azerbaycan SSC'den ayrılarak Ermenistan SSC'ye birleşmesi hakkında bildiri kabul etti. Fakat bu bildiri 24 Mart tarihinde SSCB Halk Komiserleri Sovyeti tarafından reddedildi. Fakat Ermeniler ayrımcılık fikrinden vaz geçemediler. 1 Aralık 1989'da Ermenistan SSC ve Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin birleşmesi hakkında yayınlanan yeni bildiri ardından 7 Aralık'ta Azerbaycan SSC Ali Sovyeti Presidiumu tarafından verilen bildiride bu birleşme yasadışı ilan edilmiştir. Bu durum SSCB'nin dağılmasına kadar devam etmiştir. 2 Eylül 1991'de ayrımcılar Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi ve Şaumyan (şimdiki Goranboy) rayonu topraklarını içerisine alan sınırlarda "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"ni ilan ettikten sonra Azerbaycan hükümeti 23 Kasım 1991'de Dağlık Karabağ'ın özerklik statüsünü feshetmiş ve bölge ablukaya alınmıştır. Gerginliğin artması çatışmanın ve daha sonra savaşın çıkmasına kadar getirip çıkarmıştır. Gergin savaşlar dönemi olarak 1992-1994 yılları belirtilebilir (SAM, 2013: 53-55). Savaşlar önce Azerbaycan ordusu ile Dağlık Karabağ Ermenileri arasında yaşanmıştır.

8 Mayıs 1992 tarihinde Şuşa şehri ve "Laçın koridoru" Ermeniler tarafından tutulduktan sonra Ermenistan'la Dağlık Karabağ arasında sınır açılmış ve 1993-1994 yılları içerisinde Ermenistan'ın da yardımıyla bölge Ermenileri Azerbaycan'ın Laçın, Kelbecer, Ağdam, Cebayıl, Füzuli, Gubadlı, Zengilan rayonlarını işgal etmişler. Bu işgaller 20 bin

Azerbaycanlının ölümü, 1 milyon civarı (batılı kaynaklara göre ise 700 bin kişi) Azerbaycanlının ise mülteci durumuna gelmesine neden olmuştur.

Dağlık Karabağ uğruna Ermeniler ve Azerbaycanlılar arasında yaşanan savaş 5 Mayıs 1994`te imzalanan ve 12 Mayıs`ta yürürlüğe giren “Bişkek Protokolü” olarak bilinen ateşkes anlaşması ile sonlanmış, fakat iki ülke arasında barış anlaşması günümüze kadar imzalanmamıştır. Dağlık Karabağ de-facto var olan fakat dünya ülkeleri tarafından tanınmayan bir cumhuriyet olarak kalmakta ve Azerbaycan toprakları hala işgal altında kalmaya devam etmektedir (Gaffarov, 2008: 272).

Dağlık Karabağ savaşı sonucunda Azerbaycan`da ikamet eden etnik azınlık durumunda olan Ermenilerin büyük kısmı ülkeyi terketmiştir. 1979-1989 yılları arasında Azerbaycan`da 400-500 bin Ermeninin yaşadığı bilinmektedir. 2000 yıl verilerine göre ise ülkede 120 bin civarı Ermeni kalmıştır. Onların birçoğu Karabağ`da, çok az kısmı Bakü`de ve diğer bölgelerde yaşamaktadır (Ağayev, 2006: 75). 2009 genel nüfus sayımına göre ülke nüfusunun %8,4 civarını azınlıklar oluşturmaktadır. Onların dilinde 15`den fazla, Rusça ise 30`dan fazla gazete ve dergi yayımlanıyor. Ayrıca azınlıkların temel olarak yaşadığı 5 bölgede yerli teleradyo kanalları faaliyettedir. Ayrıca eğitimin sadece Rusça yapıldığı 19, sadece Gürcüce yapıldığı 6, ve birkaç dilde eğitim veren 345 orta okul vardır (Guliyeva, 2012: 5). Genel olarak Azerbaycan`da yaşayan etnik azınlıklar şunlardır: Lezgiler, Avarlar, Tatarlar, Tatlar, Ahıska Türkleri, Sahurlar, Talışlar, Kürtler, İngiloylar, Buduglar, Hınalıklar, Haputlar, Ruslar, Yahudiler, Udiler vd. (İbrahimov, 2014: 318).

3.2. GÜRCİSTAN: GÜNEY OSETYA VE ABHAZYA`DA AZINLIK SORUNU

Gürcistan'daki insan haklarını ve etnik azınlıkları koruma sorunu tarihi, politik, yasal, sosyo-ekonomik ve kültürel yönüyle son derece zordur. İlke olarak etnik azınlıklara yönelik politika, kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Her ne kadar Gürcistan bu ilkelere bağlılığını defalarca beyan etmiş olsa da, pratik düzeyde, azınlıklara yönelik politikası hala son derece etkisizdir. Demokratik değerler her yıl Gürcü toplumu için giderek daha önemli hale gelirken, bu arka planda azınlıklar durumunda gözle görülür bir iyileşmenin olmaması, aksine, mevcut sorunların ağırlaşmasına neden olmaktadır. Sovyet sonrası Gürcistan'ın etnik azınlıklar sorununu çözemediği veya en azından ortadan kaldıramaması büyük ölçüde nesnel sebeplerden, özellikle de komünist rejimin mirasından kaynaklanmaktadır. Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmalar, 1990'ların ilk yarısının iç kargaşası, ayrıca zor sosyal ve ekonomik durum, azınlıkların durumunu sadece ağırlaştırdı. Geleneksel olarak Gürcistan'a özgü etnik ve dini çoğulculuğa rağmen, çağdaş Gürcü toplumunun bazı çevrelerinde varolan milliyetçi eğilimler ve hatta yabancı düşmanlığı, Gürcistan'daki etnik azınlıklara yönelik politikalar üzerinde etkili olmaktadır. Ek olarak, Gürcistan devletinin ve toplumunun ülkedeki azınlıklara yönelik tutumu, Gürcistan'da yaşayan bazı azınlıkların (Ermeniler, Azerbaycanlılar, Ruslar) “etnik vatanları” olan devletlerle ilişkilerinin doğasından etkilenmektedir. 19. yüzyılda, Gürcistan'ın Rusya İmparatorluğu'na dahil edilmesinden sonra, modern Gürcistan'a ait bazı bölgelerde nüfusun çoğunluğunu azınlıklar oluşturmaya başladı. Bununla birlikte, 19. yüzyılın sonu-20. yüzyılın başında Gürcistan'daki etnik Gürcülerin oranı artmaya başladı. Bu tür dinamik, ilk bağımsız Gürcü Demokratik Cumhuriyeti'nin (1918-1921)

varlığı döneminde devam etti ve Sovyet döneminde daha da yoğunlaştı. 1991'de bağımsızlık kazandıktan sonra, Gürcistan'ın etno-demografik haritası önemli ölçüde değişti. Ülke nüfusunun ezici çoğunluğu tarafından seçilen, ilk Gürcistan Devlet Başkanı Zviad Gamsakhurdia, ülkede yaşayan azınlıklara karşı radikal bir politika izlemeye başladı. Sovyet sonrası Gürcistan tarihinin bu dönemi, yalnızca Gürcistan liderliği ve siyasi güçlerinin eylem ve ifadelerinde aşırı milliyetçi eğilimlerin tezahürü ile karakterize edilmekle kalmayıp, aynı zamanda Abhazya ve Güney Osetya'da derin bir siyasi ve ekonomik kriz, iç savaş ve silahlı çatışmaların başlaması ile de örtüşmüştür. 90'lı yıllarda Osetyalılar Borzhomi bölgesindeki köylerden ve Shida Kartli bölgesindeki bazı yerleşim yerlerinden, Azerbaycanlılar Kvemo Kartli bölgesindeki bazı köylerden çıkarılmıştır (Minasyan, 2006: 11).

1992-1993 Gürcü-Abhaz ihtilafı sonucunda Abhazya nüfusu yarı yarıya azaldı. 1989 nüfus sayımına göre Abhazya'da 525 061 kişi yaşıyordu. Bu nüfusun sadece %17.8'ni Abhazlar oluşturmaktaydı (Bebler, 2015: 72). 1992-1993 yılları arasında Abhazya silahlı çatışması sonucunda, her iki taraf da ağır kayıplar yaşadı ve çatışmadan önce etnik çoğunluğu oluşturan Gürcü Abhazya nüfusu bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Abhazya nüfusunun modern etnik bileşimi heterojendir. Bölgede 124 500 Abhaz, 42 000 civarında Ermeni, 22 000 Rus, doğuda 46 700 Gürcü yaşamaktadır. 1992-1993 yılları arasında Gürcistan-Abhaz savaşından sonra, diğer Gürcü yerleşimcilerin aksine (180 bine kadar), Doğu Abhazya Gürcüleri kendi yaşadıkları arazilere geri döndüler. 1992-1993 savaşının sona ermesinden sonra resmi Gürcü-Abhaz tarafları karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm bulamadılar. Ekim 1999'da, Abhazya nüfusu bağımsızlık referandumuna oy verdi.

Bundan önce, taraflar mümkün olan uzlaşma şartları olarak çeşitli

federal anlaşmaları tartışılar. Bağımsızlık ilanından bu yana yapılan görüşmelerde Abhaz yetkilileri, Gürcülerle bağımsızlık dışındaki herhangi bir anlaşmayı ve görüşmeyi reddetti. Gürcistan ise istikrarlı bir şekilde toprak bütünlüğünü korumaya çalışmaktadır. Benzer şekilde, Gürcistan ve Abhaz tarafları arasındaki uçurum genişledi ve bu da gelecekteki ilişkilerin temelde farklı ve karşılıklı olarak münhasır görüşlerine yol açtı. Ağustos 2008'in Güney Osetya'daki olayları bu eğilimleri basitleştirerek Abhazya nüfusunu Gürcistan hükümetinin iyi niyetli müzakereler yapmadığı konusunda ikna etti.

Osetliler, Kuzey İran dil grubunun dili olan Osetce'yi konuşurlar ve 4. yüzyılda Kuzey Kafkasya'nın göçebe, Sarmatyalı ve yerli halklarının, Sarmatyalı unsurların hakim olduğu ile birleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıktıklarına inanılmaktadır. 1989'da Güney Osetya Özerk Bölgesinde yaklaşık 64 000 Osetyalı yaşıyordu. Çatışma başlamadan önce ise Gürcistan arazisinde 100 000 Osetyalı vardı (Bondyrev, Davitashvili ve Singh, 2015: 35). 2014 Gürcü nüfus sayımına göre, 14 400 Osetli, Gürcülerin kontrolünde olan bölgede kalmıştır. 1989 ihtilafı sonucunda özerk bölgedeki birçok Gürcü vatandaşı kaçtı, ancak yaklaşık 20 000 Gürcü, Osetlerin kontrolündeki bölgede kaldı. Bugün, Güney Osetya'nın toplam nüfusu hakkında güvenilir bir veri bulunmuyor.

Abhazlar, tarih ve dil farklılıkları nedeniyle Güney Osetyalıları etnik kuzen olarak görmüyorlar (Osetler, İrani bir Hint-Avrupa halkı iken, Abhazlar Kuzey-Batı Kafkasya'nın dil grubuna aittir). Ayrıca aralarında önemli bir fiziksel mesafe var. Bununla birlikte, her ikisi de kültürdeki benzerliklerden ve Gürcülerle olan ilişkilerinden kaynaklanan bir yakınlık hissine sahiptir. Çatışmalarında en önemlisi, her ikisinin de kendilerini Gürcü milliyetçiliğinin kurbanları olarak görmeleridir (Hughes ve Sasse, 2014:123).

3.3. AB: YUNANİSTAN VE BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK AZINLIKLAR SORUNU

3.3.1. Yunanistan'daki Türk Azınlıklar Sorunu

Geleneksel olarak ülkenin kuzeyindeki Batı Trakya bölgesinde ikamet eden Yunanistan Türkleri ülkede resmi olarak tanınan tek dini azınlıktır. Ayrıca, Ermenilerle birlikte Yunanistan Cumhuriyeti'nin iki tanınmış kültürel ve dilsel azınlığından biridir. 1991 nüfus sayımına göre, Batı Trakya'da 97 604 Müslüman yaşamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın gayri resmi tahminlerine göre arazide 140 000 Türk yaşıyor (Johnstone, 1995: 245). Bu ülke nüfusunun %1.24'ünü ve bölge nüfusunun %29'unu oluşturuyor. Genel olarak, Yunan hükümeti tarihsel olarak ülkenin bu bölgesindeki Müslümanların haklarını destekledi, ancak kültür ve eğitim alanında çözülemeyen bir takım sorunlar var. 14-16. yüzyıllarda Türklerin bölgeni ele geçirmesi sonucu Trakya bölgesinde büyük bir Müslüman topluluğu kuruldu. Burada pek çok yeni Türk yerleşimi kuruldu ve İslam yayıldı. Böylece bir çok yerel nüfus (Ortodoks Bulgarlar ve Rumlar) gönüllü olarak veya zorla Türk çoğunluğunun yeni dinini kabul etti. Türk dilli göçebeler (Yörükler) aktif olarak bölgenin Türkleşme sürecine katkıda bulunmuştur. 20. yüzyılın başlarında, Ortodoks Rumlar bölge nüfusunun yalnızca %17'sini oluşturuyordu (Yıldırım, 2006: 194). Osmanlı hükümeti sadece nüfusun dinini dikkate aldığı için bölgedeki bütün Bulgarca, Yunanca konuşan Müslümanlar (nüfusun yaklaşık %75'i) otomatik olarak Türkler sayıldı. Benzer şekilde, bölgenin bütün Hristiyanları (%25) Yunanlı kabul edildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması, bölgenin bağımsız Bulgaristan ve Yunanistan birlikleri tarafından işgaline neden oldu. Ancak, yerel Müslüman nüfus aktif olarak direndi ve Batı Trakya Bağımsız Hükümeti (1913) olarak bilinen kısa ömürlü devleti kurdu.

1923 Lozan Barış Antlaşması, Doğu Trakya'yı Türkiye'ye iade etti, ancak Batı Trakya Yunanistan'da kaldı. Aynı zamanda, antlaşmada belirtilen zorunlu Yunan-Türk nüfus değişiminde Batı Trakya'daki Müslümanlar muaf tutuldu. Karşılıklı bir imtiyaz olarak Türkiye, İstanbul'daki Yunanlıların haklarını gözlemleme sözü verdi. 1955 Vatandaşlık Yasası'nın 19. Maddesine göre, Yunanistan'a geri dönme niyetinde olmayan Türk kökenli bir insanın, Yunanistan vatandaşlığı kaldırılmıştı (Baş, 2005: 170). Yunanistan hükümetine göre, 1955-1998 yılları arasında, çoğu Türk vatandaşı olmak üzere yaklaşık 60.000 Rum Müslüman, 19. maddeye göre vatandaşlıklarından mahrum edildi. Bu kanunun Batı Trakya Türklerine uygulanması, Eylül 1955'te Türkiye'de İstanbul'lu Rumları hedef alan devlet destekli pogroma bir cevaptı. Pogrom, Türkiyeli etnik Yunanların göçünü hızlandırdı. 19. Madde 1998'de yürürlükten kaldırıldı.

Yunanistan'da, Türkler, ülkenin çevresine Yunan toplumundan uyumlu ve oldukça kapalı bir grup oluşturdular ve dil ve din haklarını korudular. Aynı zamanda, Yunanistan'daki Türklere özel diplomatik destek İngiltere ve Almanya tarafından sağlanmaktadır. Yunan hükümeti, büyük ölçüde korunmuş ve hatta onlarca yıl boyunca, içindeki önemli kültürel ve dilsel farklılıklara rağmen, tüm Müslümanları bir etnik grup olarak kabul ederek, Osmanlı İmparatorluğu'nun millet sistemini aktif olarak desteklemiştir. Aynı zamanda, Yunan hükümeti, bölgedeki Müslüman topluluğunu, İslamlaştırılmış Yunanlılar olarak kabul ediyor. Buna göre, sadece resmi olarak Türkçe ve Arapça eğitim tanınmaktadır. Ancak bölgenin etnik Türkleri şu anki durumdan memnun değildir. Buna sebep hala Yunan hükümetinin hala onları “Dönme Yunanlılar” adlandırmasıdır. Günümüzde Yunanistan'da Türkçe 10'dan fazla gazete yayınlanmaktadır. Bazı kaynaklara göre, Türkiye'de yayınlanan gazete,

dergi ve kitapların Batı Trakya'ya girmelerine izin verilmemektedir ve Türkiye televizyon ve radyo istasyonları bazen engellenmektedir. Diğer kaynaklara göre, azınlık, içerikleri ne olursa olsun, kendi gazetelerine, radyolarına, televizyonlarına ve diğer yazılı medyalarına tam ve bağımsız erişime sahiptir. Yunanistan Türkleri aktif olarak politik yaşama da katılırlar. Doğu Makedonya ve Batı Trakya'lı iki Türk kökenli millet vekili var: Çetin Mandacı ve Ahmet Hacıosman. Her iki millet vekili de Pan-Yunan sosyalist hareketinin üyesidir (Tsitselikis, 2012: 221).

3.3.2. Bulgaristan'daki Türk Azınlıklar Sorunu

Bulgaristan'daki Türkler, Bulgarca konuşan Müslümanlar - Pomaklar, Çingenerler ve küçük bir Tatar grubu içeren daha geniş bir Müslüman topluluğunun bir parçasıdır. 2011'in son sayımına göre, Müslümanlar nüfusun yüzde 10'unu oluştururken, Türkler yüzde 8,8'i oluşturmaktadır (Magocsi, 2018: 170). Günümüzde Bulgaristan'da Türk azınlığın sorunu tarihsel bağlamın dışında görülememektedir. Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlık zamanından itibaren, Bulgaristan ve onunla birlikte topraklarında yaşayan Türk nüfusu, aralarında aşağıdakileri şartlı olarak vurgulayabileceğimiz çeşitli tarihi dönemden geçmiştir:

1. Bulgaristanın bağımsızlık kazandığı 1878-1946 dönemi.
2. Komünist dönem: 1946 - 1989 yılları arasında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanı.
3. Modern dönem: 1989'da T. Zhivkov'un komünist hükümetinin yıkılışından itibaren.

Bulgaristan'daki Türk nüfusu meselesini etkileyen bu tür ilk belge, 1878 tarihli "Berlin antlaşması" idi. Bu anlaşmanın 5. maddesi, Müslüman Türk azınlığa Bulgar nüfusu ile aynı kültürel ve siyasi hakları garanti etti.

1913 yılında, Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan arasındaki Balkan Savaşı'nın sonunda imzalanan İstanbul Antlaşması, Bulgarlar ve Türklerin eşit haklarını, ilk ve ortaokullarda Türkçe ve özgür şekilde dini eğitim alma hakkı olduğunu doğruladı. 1925'te Bulgaristan ile Türkiye arasındaki Dostluk Antlaşması, Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusunun meselelerinin 1919'daki Neuilly Barış Antlaşması'na tabi olacağını belirtti. Neuilly Antlaşması'nın 53. Maddesi, ırk, dil veya din ne olursa olsun tüm Bulgar vatandaşlarına eşit haklar güvencesini, ve 55. madde, azınlıkların ilköğretimde kendi anadillerinde eğitim alma haklarını garanti etmiştir (Şimşir, 1986: 295). Böylece, Bulgaristan'da 1894 yılında 1294 ilkokul, 16 lise ve 20 lise vardı. Ülkede 1919'dan 1941'e kadar 60'dan fazla dergi ve gazete yayınlanmaya başladı. Komünist dönemde Türk azınlığın gelişmesinde Bulgar tarihi birkaç aşamaya ayrılabilir:

1. Etnik tolerans aşaması: 1944-1956.
2. Etnik taciz: 1956-1984
3. Asimilasyon kampanyası: 1984-1989.

Türk azınlığın bu dönemdeki durumu 2 temel faktörden etkilenmiştir: uluslararası durum ve komünizm ideolojisi. Uluslararası durum, Bulgaristan ile Türkiye'nin Batılı ve sosyalist blok arasında keskin bir çatışması ile karakterize edildi. Türkiye Başbakanı Turgut Özal, "Türkiye ve Bulgaristan düşmanca bloklara ait olduğu sürece, Türkleri korumak için hiçbir şey yapamaz" dedi. İdeolojik olarak, Bulgar makamları, Türkler arasında ideolojik ve sosyal amaçlara hizmet edecek laik bir elit gerektiren birleşik bir sosyalist ulus yaratmaya çalıştı. 1947 Anayasası, Türklerin kendi dillerinde eğitim alma haklarını tanıdı (Eminov, 1997: 129). Bulgaristan'daki Türk azınlık sorunu 1984-1985'te kritik bir noktaya ulaştı. Asimilasyon kampanyası doğrudan Bulgar Türklerini etkiledi ve hem Türkiye hem de uluslararası basının dikkatini

çaktı. Türk dilinin kamuya açık kullanımı, dini kıyafetler kullanılması yasaklandı. Bu özümseme kampanyasına, resmi söylemde “Canlanma Süreci” denildi. Bu Türklerin Osmanlı İmparatorluğu altında İslamlaştırmanın kaybettiği Bulgar kökenlerine geri dönmesi anlamına geliyordu. Ancak Türk azınlığı özümseme girişimleri beklenen sonuçları vermedi. 1989 ilkbahar ve yaz aylarında, eski isimlerini geri alma talepleri ile Türkiye halkının protestoları ülke genelinde yapıldı. Türkiye sınırı kapattı. 27 Mayıs 1989`da Bulgaristan Başbakanı Todor Zhivkov Türkiye'yi sınırı açmaya çağırdı. Sonuç olarak, 3 Haziran-21 Ağustos 1989 tarihlerinde “Büyük Gezi” olarak tarihe geçen 311 862 etnik Türk ülkeyi terk etti (Rona, 1999: 112).

Bağımsızlıktan sonra Bulgaristan'ın etnik gruplar arasındaki barışçıl ilişkileri sürdürme konusundaki başarısını sağlayan en önemli etkenlerden biri, Türk etnik grubunun komünist rejimin yıkılmasından sonraki ilk seçimlerden itibaren parlamentodaki siyasi temsilidir. Türk azınlığın ve Bulgar Müslüman nüfusun çıkarları, Ahmet Doğan'ın yarattığı DPS - Haklar ve Özgürlükler Hareketi'nin bir siyasi partisi tarafından temsil edildi. 2000-2001 yılları arasında İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan Bulgaristan hakkındaki insan hakları raporlarında ya Bulgar Türklerinin sorunlarından hiç bahsetmiyor ya da başarılı bir entegrasyon örneği olarak kullanıyor. Eğitim açısından bakıldığında, Bulgaristan Türklere ana dillerini devlet okullarında okuma fırsatı verdi. Devlet, günümüzde Türk dili dersleri finanse ediyor. Ülkede pek çok farklı teolojik ve dini eğitim kurumu, imam okulu, Müslüman kültür merkezi faaliyettedir. Ayrıca, Türk gazeteleri ve dergileri “Müslümanlar”, “Haklar ve Özgürlük”, “Güven”, çocuklar için dergi “Cır-Cır” yayınlanmaya başlamıştır (Memişoğlu, 1995:187).

3.3.3. Diğer AB Ülkelerindeki Azınlık Sorunu Örnekleri

Avrupa ülkelerindeki etnik köken sorunu, kıta güvenliği ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu açısından problem oluşturuyor. Bu problem kendisini en çok Orta Doğu Avrupa'da göstermektedir. "Orta Doğu Avrupa", Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'ı içeren bölge anlamına gelir. Polonya ve Macaristan, nüfusun %90'ından fazlasının aynı etnik gruba ait olduğu dünyadaki az sayıda devletten ikisidir (Klingemann, Fuchs, Zielonka, 2006: 120). Aynı zamanda, bu ülkelerde en çok sayıda ulusal azınlık %1,3-1,4'ten fazla değildir. Orta Doğu Avrupa'da en büyük ulusal azınlıklar şunlardır: Polonya'daki Almanlar (501.8 bin kişi), Slovakya'daki Macarlar (573.2 bin kişi), Macaristan'daki Romanlar (142.6 bin kişi) (Omelchenko, 2009: 193). Çek Cumhuriyeti'ni oluşturan Morovan ve Silezyalılar Çek Cumhuriyeti Anayasası'nın göre "devleti oluşturan milletler"dir. Slovaklar, Çek Cumhuriyeti'ndeki en büyük ulusal azınlıktır (318.4 bin kişi). Bölgenin ulusal çoğunluk temsilcilerinin, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin her birinde yaşadığı dikkat çekmektedir. Örneğin, Çek Cumhuriyeti'nde Polonyalılar, Macarlar ve Slovaklar yaşıyor. Macarların %33'ü Macaristan dışında yaşamaktadır. AB ülkelerinin en büyük problem oluşturan etnik azınlık sorunu tüm bu ülkelere yayılmış olan çingene meselesidir. "Çingene sorunu" Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nin yanı sıra Balkan ülkeleri, Bulgaristan ve Romanya için karakteristiktir. Beş milyon Çingene, Avrupa Birliği'ndeki en büyük ve en fakir azınlıktır. Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası'nın fon ayırdığı "On yıl Çingene entegrasyonu" projesi hazırlandı. Bölgedeki Romanlar/Çingeneler için en önemlisi dört ana problem mevcuttur: konut, eğitim, istihdam ve siyasi katılım. Çingene ailelerinin üçte ikisi devlet yardımlarıyla yaşamaktadır.

Birçok etnik grup genellikle iki veya daha fazla ülke arasında bölünmüştür ve sonuç olarak hakları farklı düzenlemelere tabidir. Örneğin, Norveç, İsveç ve Finlandiya'da, Sami halkının dilini ve kültürünü korumak için giderek daha gelişmiş ve ilerici stratejiler vardır: Sami, Norveç'te resmi bir dildir, İsveç'te yaygın olarak tanınmaktadır, Finlandiya'da bölgesel bir azınlık dili olarak kabul edilmektedir (Schaefer, 2008: 1188). Çoğu Avrupa ülkesi, ulusal azınlıkları tanımak ve teşvik etmek için bir dizi önlem aldı. Özerklik, esas olarak ulusal yasalar veya anayasa değişiklikleri uyarınca bazı belirli bölgelere verilmiştir. Dil politikası, Belçika, İspanya, Romanya vd. devletlerde sürekli önemli bir konu olmuştur. Ancak, yalnızca 1990'larda, azınlık haklarının kıta düzeyinde uluslararası sözleşmeler biçiminde, genel asgari koruma derecesini sağlayacak şekilde konsolide edilmesi gereği kesinleşmiştir. Bugün en bilinen ulusal azınlıklardan biri Katalanlardır. Tarihsel olarak kuzeydoğu İspanya'da ve güney Fransa'da yaşıyorlar. 1979 tarihli Özerklik Statüsü, Katalonya'yı, eğitim üzerinde tam kontrol de dahil olmak üzere, geniş bir yerel yönetim yetkileriyle donattı. Böylece, Katalan dili Kastilia İspanyolcası ile birlikte resmi dil oldu. 2006 yılının Ağustos ayında, Katalonya'yı bir millet olarak tanıyan yeni bir özerklik yasası kabul edildi. İspanya'nın kuzey bölgelerinde ve Fransa'nın komşu güney bölgelerinde yaşayan Basklar, İspanya'da özerklik hakkına sahiptir. Almanya'da 4 halk resmen devlet tarafından ulusal azınlıklar olarak tanınıyor: Çingenerler, Frizler, Sorblar/Almanya Sırpları ve Danimarkalılar (Kincaid, Moreno, Colino, 2010: 190). Sırpların Almanya'daki yasal statüleri, Almanya ile Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nin Birleşmesine İlişkin Antlaşma'nın 14 sayılı Protokolünün 35'inci maddesi esas alınarak düzenlenmiştir. Fransa, Avrupa ülkelerinin çoğundan, azınlık meselesine özel yaklaşımı

bakımından farklılık göstermektedir. Fransız devlet politikası, ulusal, ırksal, etnik, dini veya dilsel azınlıklara yapılan atıfları reddetmektedir. Yasaya göre, Fransız makamları etnik istatistik toplayamıyor. Bunların farklılaşması, görünüşe göre, bir çeşit ihlal anlamına gelmektedir. Sorunlara rağmen, Avrupa'da azınlık haklarının iyileştirilmesine yönelik güçlü bir genel eğilim var. AB üyeleri arasındaki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, dünyadaki en etkili insan hakları sözleşmesidir. 1998 yılında Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi bir diğer önemli anlaşmadır. Her ne kadar Fransa, Türkiye, Andorra ve Monako imzalamayı reddetmiş olsalar da, resmen homojen bir devlet kavramına uyduklarından dolayı bu araç çoğu AB ülkesinde güçlenmeye başlamıştır (Liegeois, 2013: 81).

SONUÇ

Azınlıklar antik dönemden günümüze kadar var olmuş ve tarihsel süreç boyunca yaşanan savaşlar, göçler gibi çeşitli nedenlerle toplumsal değişimlere yol açan önemli gelişmelerin bir sonucu olarak gündeme gelmişler. 21. yüzyılda dünya devletlerinin çoğunda birden fazla etnik grupun yaşadığı söylenebilir. Fakat devletler tarafından azınlıklar çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Sosyal olarak toplumun temel güçlerinden geri kaldıkları nedeniyle azınlık üyeleri toplumsal çalışma hayatında çoğu zaman dışlanmakta veya eşit muamele görememekteler. Böylece çeşitli toplumlarda azınlıkların çeşitli hak ve rollerle donatıldığı söylenebilir. Azınlıkların toplumsal hayata katılımının oranları yaşadıkları toplumun türüne bağlı olarak değişebilir.

Modern devletlerin oluşması ile çoğunluğa karşı korunması gibi sorunları gündeme gelen azınlıklarla ilgili uluslararası düzeyde ilk koruma örnekleri 19. yüzyıla ait olmaktadır. Fakat bundan çok daha önce, 1598`de yayınlanarak 1685 yılında kaldırılan, Fransa`da yaşayan Protestanların dinsel özgürlüğünü tanımakta olan Nant Fermanı da bu açıdan ilk ulusal belge örneği olarak değerlendirilmektedir. Görüldüğü gibi ilkin azınlık hakları uygulamaları dinsel haklarla ilgili olmuştur. Azınlık haklarının sadece Avrupa, veya herhangi bölgesel çapta değil uluslararası kuruluşlar düzeyinde ve dünya çapında ele alınması Milletler Cemiyeti`nin kurulması ile bağlıdır. Ayrıca savaş sonrası ABD devlet başkanı Woodrow Wilson uluslararası ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili 14 ilkesini açıklamış, halkların kendi kaderini belirleme haklarının var olduğunu açık şekilde ifade etmiştir. Bolşeviklerin önde gelen isimleri ve kurucuları olan Lenin ve Stalin bu ilkeyle özel olarak ilgilenmişler. MC`ni kuran Ana Sözleşme`de azınlık hakları ile ilgili herhangi bir hüküm yer almasa da, bu dönemde azınlık haklarının evrilme süreci ile ilgili önemli

adımların atıldığı bilinmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında insan haklarının akla gelmeyecek derece ve boyutlarda ihlal edilmesi, sorumluları kapsamlı bir insan hakları düzenlemelerine yöneltmiştir. 26 Haziran 1945`de imzalanan ve 24 Ekim 1945`de yürürlüğe giren BM Şartında, bu belgenin temel amacı olarak cinsiyet, ırk, din ve dil ayrımı yapılmaksızın herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerinden faydalanma hakkının teşvik edilmesi belirtilmiştir. 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiş İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi azınlık hakları ile ilgili madde içermese de ayrıca din, düşünce, basın, toplantı, eğitim, kültürel yaşama katılma vd. alanlarda özgürlüklerin korunmasını garantilemiştir. 1966`da BM kapsamında kabul edilen Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme farklı ırk veya etnik grupların veya bireylerin korunması ve eşit muamele görmesi ve temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanabilmesi amacıyla belirli tedbirlerin alınmasını sağlamaktadır. Yine 1966`da kabul edilen Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi`nin (MSHS) 27. maddesi de azınlık haklarına değinerek, onların “haklarını bireysel olarak veya grubun diğer üyeleri ile birlikte toplu şekilde, herhangi bir ayrımcılığa tabi olmaksızın kullanabildikleri” belirtilmiştir. 1992`de BM tarafından kabul edilen Azınlıklar Bildirgesi`nin 1. maddesine göre ulusal, etnik, kültürel, dini ve dilsel özelliklere sahip olan grupların devlet tarafından korunması gerektiği belirtilmiştir.

Kendi kaderini belirleme hakkı azınlıklar açısından önem taşımaktadır. Bir etnik, dinsel veya dilsel grubun ayrı bir ulusal egemenlik oluşturma amacıyla artık var olan ve içerisinde yaşadığı ulusal sınırları yeniden düzelleme hakkı, kendi kaderini belirleme anlamına gelmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında halkların kendi kaderini belirleme hakkının ilk olarak sömürge altında yaşayan halkların bağımsızlığa kavuşması

amacıyla ortaya çıktığı görülebilir. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde bu hak daha çok ayrımcılık karakteri içermeye başlamıştır. Çeşitli azınlık grupların halkın bir parçası olması nedeniyle onların kendi kaderini belirleme hakkının olup-olmayacağı ve bu hakkın uygulanabilirliği konusu ciddi şekilde tartışılmaktadır. Günümüzde bağımsız ve egemen devletin bünyesinde bulunan azınlık grupların yaşadıkları devletten ayrılarak, yani dışsal kendi kaderini tayin hakkını kullanarak diğer bir bağımsız devlet kurması kendi kaderini belirleme hakkı kapsamına girmediği iddia edilmektedir. Çünkü aksinin kabulü siyasi ve ekonomik yeterliliğe sahip olmayan devletleri uluslararası alanda kaos içerisine sokabilir, ayrıca homojen birimlere ulaşılan kadar yeni devletlerin ortaya çıkmasına getirip çıkarabilir. Bu açıdan halkların kendi kaderini belirleme ilkesi çoğu zaman etnik çatışmalarla paralel şekilde izlenmektedir.

Özellikle SSCB'nin 1991 yılında dağılması sonrası dünyada yeni oluşan cumhuriyetler, ülke sınırları içerisinde farklı etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalar daha da hızlanmış, bu çatışmalar sadece bir ülkeyi değil, birçok ülkeyi kapsayarak küreselleşme sürecinin doğal çıktısı olarak dünyanın her bölgesinde etki bırakmıştır. 1991`de SSCB`nin, 1992`de ise Yugoslavya`nın dağılması sonrası oluşan yeni bağımsız devletler, kendi kaderini belirleme hakkının sömürgeler dışında da uygulanabileceğini göstermiştir. Etnik azınlıkların oluşturdukları hareketlere örnek olarak Sri Lanka`da Tamiller, Malezya`da Çinliler, Nijerya`da Yoruba/Hausa/Ibo, Irak`ta Kürtler, Gürcistan`da Abhazlar, Acarlar ve Osetlerin ayrımcılık hareketleri, Kanada`da Quebec sorunu, Belçika`da Flaman/Valon sorunu, İspanya`da Katalan/Bask sorunu, İngiltere`de İskoç/Kuzey İrlanda sorunu gösterilebilir. Hindistan-Pencap (Hintli, Sinkh ve Müslümanlar arasında), Pakistan-Keşmir (Hintli ve Müslümanlar arasında), Güney Tayland (Buddist ve Müslümanlar arasında), Çin`in Sincan bölgesi-Doğu

Türkistan (Çin ve Türkler, yani Müslümanlar arasında), Kuzey İrlanda (Protestan ve Katolik Hıristiyanlar arasında), Nijerya (Müslüman ve Hıristiyanlar arasında), Balkanlar (Müslüman Boşnalılar ve Hıristiyan Hırvatlar-Sırpalar arasında) gibi bölgelerde farklı dini gruplar arasında çatışmaların yaşandığını göre biliriz.

Günümüz uygulamalarına bakıldığında kendi kaderini belirleme hakkının halkları birleştirmek yerine ayıran, bölücü bir güç haline geldiği, özellikle 21. yüzyılda dünyanın mikro-devletlere bölüdüğü bir ortamda daha da yaygınlaştığı görülebilir. Kosova'nın 2008'de bağımsızlığını ilan etmesiyle kendi kaderini belirleme hakkı yeni bir boyut kazanmıştır. Gürcistan'la yaşanan çatışma sonucu Abhazya ve Güney Osetya Rusya tarafından tanınmış ve mikro-devletlerin oluşum süreci devam etmişse de, Filistin ve Tibet gibi bölgelerin geleceği belirsiz olarak kalmıştır. Azerbaycan'da Ermeniler gibi etnik azınlıkların ayrımcılık hareketleri sonucu oluşan ve günümüzde her hangi bir çözüme ulaşamayan Dağlık Karabağ sorunu, Gürcüstan'da milliyetçi yönetimin uyguladığı politikalar sonucu gelişen Abhazya ve Güney Osetya sorunu azınlıkların kendi kaderlerini belirlemesi hakkı uygulamaları örnekleri olarak bu kapsamda değerlendirilebilir. Birçok hakların gelişerek dünyaya yayıldığı Avrupa'da da da azınlık hakları ve onların kendi kaderini belirleme sorunları var olmaktadır. Buna örnek olarak Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türk azınlıkların sorunları vd. gösterilebilir. Her ne kadar bu azınlıklar birçok dilsel, dinsel ve siyasi temsil gibi diğer haklarla donatılmışlarsa da, ayrımcılık politikası uygulanmamış ve ülkelerin toprak bütünlüğü Azerbaycan ve Gürcistan örneklerinden farklı olarak bozulmamıştır.

KAYNAKÇA

Against Xenophobia and Violence, (2013), Brief History of Artsakh (Nagorno-Karabakh), Yerevan: MIA Publishers.

AĞAYEV, İ., (2006), Müasir Şeraitde Azərbaycanda Milli-Etnik Prosesler, Bakü: MBM.

ARSAVA A. F., (1993), Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.

ARSAVA A. F., (2013), “Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihçesi ve Günümüzde Getirdiği Problemler”, Journal of Yaşar University, S. 8, ss. 387-404.

ARSAVA A. F., (2009), “Arap Baharı ve Demokrasi Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 5(19), ss. 1-22.

ASLANLI, Araz, (2001), “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel Sayısı, C. 7.

AYDINALP, Halil, (2010), “Sosyal Çatışma ve Din”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(2).

BAŞ, Hakan,(2005) Unutulan Batı Trakya Türkleri, Umay Yayınları, Ankara.

BATISTICH, Marija, (1995), “The Right to Self-Determination and International Law”, Auckland University Law Review, 7(4), pp. 1013-1037.

BAYEFSKY, Anne, (2000), Self-determination in International Law: Quebec and Lessons Learned: Legal Opinions, Martinus Nijhoff Publishers.

BEBLER, Anton,(2015), “Frozen conflicts” in Europe,Verlag Barbara

Budrich, Berlin.

BERENZ, Norine, (1998), "The Case for Brazilian Sign Language: A Deaf community Finds Its Voice", Language Legislation and Linguistic Rights, (Ed.) Douglas A. Kibbee, John Benjamin Publishing Company, Amsterdam.

BİLGE, A. Suat, (1959), "Milletlerin Mukadderatlarını Kendilerinin Tayin Etmeleri Prensibi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 14(1).

BM, (Kasım 1992), Güvenlik Konseyi Kararı, No. 792.

BONDYREV, Igor , DAVİTASHVİLİ, Zurab , SİNGH, Vijay (2015), The Geography of Georgia: Problems and Perspectives, Springer, New York.

BORGEN, J. Christopher, (2009), The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia, Chicago Journal of International Law, 10(1), ss. 769-788.

BRING, Ove, (2003), "Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı", Serbesti, S. 15 (Kasım-Aralık), ss. 22-34.

CAPOTORTI, Francisco, (1991), Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, United Nations Study Series No. 5, New York.

CASHMORE, E. Ellis, (1992), Dictionary of Race and Ethnic Relations, Routledge, London.

CASSESE, Antonio, (1995), Self-Determination of Peoples a Legal Reappraisal, Cambridge University Press, Cambridge.

ÇAKMAK, Diren, (2014), "Asad Ghanem`in Etnik Azınlık Taleplerini Anlama Modeli Üzerine", Tesam Akademik Dergisi, 1(2), ss. 97-113.

ÇAVUŞOĞLU, Naz, (1999), "Azınlık Nedir?" TODAİE: İnsan Hakları

Yıllığı, C. 19-20, ss. 93-101.

ÇAVUŞOĞLU, Naz, (2001), Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları, 2. Baskı, Su Yayınları, İstanbul.

DIGGELMANN, (2007), “The Aaland Case and the Sociological Approach to International Law”, The European Journal of International Law, S. 18, ss. 135-143.

DOĞAN, İlyas, (2006), “Siyasal Bir İlke Olarak Halkların Kendi Geleceğini Belirleme İlkesine Devletler Hukuku Açısından Yaklaşım”, Kamu Hukuku Arşivi, 9(1), ss. 1-11.

DRIEST, van den Simone, (2010), “Pro-Democratic' Intervention and the Right to Political Self-Determination: The Case of Operation Iraqi Freedom”, Netherlands International Law Review, S. 57.

EIDE, Asbjorn, (1999), “Non-Inclusion of Minority Rights: Resolution 217 C (III)”, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement, (Ed.) Gudmundur Alfredsson, Asbjorn Eide, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague.

EMİNOV, Ali (1997), Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria, Psychology Press, New York.

Equinet European Network of Equality Bodies, (2016), “Fighting Discrimination on the Ground of Race and Ethnic Origin” Discussion Paper, Equinet Working Group on Equality Law.

FARMER, Alice, (2007), “Towards A Meaningful Rebirth of Economic Self-Determination: Human Rights Realization in Resource-Rich Countries”, International Law and Politics, C. 39, ss. 417-473.

GAFFAROV, Tahir (Ed.), (2008), Azerbaycan tarihi. Yeddi cildde. VII cild (1941-2002-ci iller). Bakü: Elm.

GALBREATH, J. David, (2005), “Dealing with Diversity in International Law: Self-Determination and Statehood”, The International

Journal of Human Rights, 9(4).

GAYIM, Eyassu, (2000), The Concept of Minority in International Law: A Critical Study of the Vital Elements, University of Lapland Press, Rovaniemi.

GÖYÜŞOV, Raşid, (1993), Karabağın Geçmişine Seyahat, Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.

GULİYEVA, S. (Ed.), (2012), Azerbaycanda Yaşayan Azsaylı Xalqların Adet ve Enelelerinin Tebliğinde Kitabxanaların Rolü: metodik vesait, Bakü: M.F. Axundov adına Azerbaycan Milli Kitabxanası.

GÜNDÜZ, Aslan, (2009), Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

HALPERIN, Morton ve diğerleri, (1992), Self-Determination in the New World Order, Carnegie Endowment for International Peace, Washington.

HOBSBAWM, J. Eric, (1995), 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, (Çev.) Osman Akınhay, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HUGHES, James , SASSE, Gwendolyn (2014), Ethnicity and Territory in the Former Soviet Union: Regions in Conflict, Routledge, Londra.

İBRAHİMOV, G.E., (2014), "Azerbaycan Respublikası Ehalisinin Etno-Konfessional Strukturu", Tarih ve Onun Problemleri, S.1, ss. 315-319.

JARSTAD, Anna, (2008), From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding, Cambridge University Press.

JOHNSSON, Christina, (2002), Nation States and Minority Rights: A Constitutional Law Analysis, Uppsala University, Faculty of Law, Uppsala.

JOHNSTONE, Patrick (1995), Operation world, OM, New York.

KINCAUD, John, MORENO, Luis, COLİNO, César (2010), Diversity and Unity in Federal Countries, McGill-Queen's Press, Londra.

- KISSINGER, Henry, (2002), *Diplomasi*, (Çev.) İbrahim H. Kurt, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- KIZILKAYA, E., (2012), “Self-Determinasyon İlkesi”, *Konya Barosu Dergisi*, S. 22.
- KLINGEMANN, Hans-Dieter , FUCHS, Dieter Fuchs, ZIELONKA, Jan, (2006), *Democracy and Political Culture in Eastern Europe*, Routledge, Londra.
- KNOP, Karen, (2002), *Diversity and Self-Determination in International Law*, Cambridge University Press.
- KRISHNASWAMI, Arcot, (1960), *Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices*, E/CN.4/Sub.2/200/Rev.1), UN Publication, New York.
- KRULIC, Joseph, (1998), “Kendi Kaderini Tayin Etmenin Çelişkileri”, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (Ed.) Jean Leca, (Çev.) Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul.
- KURUBAŞ, Erol, (2004), *Assimilasyondan Tanınmaya: Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- KURUBAŞ, Erol, (2008), “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”, *Doğu Batı*, 11(44), ss. 11-41.
- LANG, F. Anthony, (2003), *Just Intervention*, Georgetown University Press.
- LIEGEOİS, Jean-Pierre (2013), *Developments in Mediation, Current Challenges and the Role of ROMED: Training Program for Roma Mediators*, Council of Europe, Strasbourg.
- MACARTNEY, C.A., (1934), *National States and National Minorities*, Oxford University Press, London.
- MAGOCSİ, Paul Robert, (2018), *Historical Atlas of Central Europe*:

Third Revised and Expanded Edition, University of Toronto Press, Toronto.

MEMİŞOĞLU, Hüseyin (1995), Bulgaristan'da Türk kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara

MİNASYAN, Sergey ,(2006), Etnicheskiye menshinstva Gruzii: potencial integratsii na primere armyanskogo naseleniye strani, Yerkir, Erivan.

NAL, Sabahattin, (2010), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda Azınlık Hakları, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

OMELCHENKO, Yelena , (2009),Neokonchatelniy analiz: ksenefobniye nastroyeniye v molodezhnoy srede ,Ulyanovsk Devleti üniversitesi , Ulyanovsk.

ORAN, Baskın, (2001), Türk Dış Politikası, C. 1: 1919-1980, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ORAN, Baskın, (2001a), Küreselleşme ve Azınlıklar, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, İmaj Yayıncılık, Ankara.

ORHAN, Salim, (2017), “Dil Politikaları ve Dil Hakları Üzerine Teorik Çerçeve”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(2), ss. 331-362.

PAZARCI, Hüseyin, (1989), Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 571, Ankara.

PREECE, Jennifer Jackson, (2001), Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi, Donkişot Yayınları, İstanbul.

RONA, Zeynep (1999), Siyaset, kültür , Uluslararası ilişkiler, Türkiye Bilimler Akademisi Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.

SAM (Stratejik Araştırmalar Merkezi), (2013), The Nagorno-Karabakh Conflict: A Historical and Legal Appraisal, Baku: SAM.

SARICA, Murat, (1982), Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupada Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929), İÜSBF Yayınları, İstanbul.

- SCHAEFER, Richard T. , (2008), Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society, SAGE, Londra.
- SEYİDOV, Mireli, (1989), Azerbaycan halkının soykökünü düşünürken, Bakü: Yazıcı.
- SHURIYE, O. Abdi, (2011), “The Failed Assumptions of Some Social Scientists on the Role of Religion in International Relations”, International Journal of Humanities and Social Science, 1(3).
- SIGLER, A. Jay, (1983), Minority Right: A Comparative Analysis, Greenwood Press, Connecticut.
- SIVAKUMARAN, Sandesh, (2012), The Law of Non-International Armed Conflict, Oxford University Press.
- SOYPAK, Kamber, (2003), “Self-Determinasyon, Azınlık Hakları ve Uluslararası Sözleşmeler”, Humanite, S. 3, ss. 89-99.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (der.), (2000), Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul.
- STRABO, (1961), The Geography, English Translation by Horace Leonard Jones, William Heinemann, London, Massachusetts: Harvard University Press.
- SUR, Melda, (2000), Uluslararası Hukukun Esasları, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir.
- ŞAHİN, Mustafa, (2000), Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası, Nobel Yayın, Ankara.
- ŞİMŞİR, Bilal N., (1986), The Turkish Minority Press in Bulgaria: Its History and Tragedy, 1865-1985, Ministry of Foreign Affairs Press, Wisconsin.
- TSİTSELİKİS, Konstantinos ,(2012), Old and New Islam in Greece: From Historical Minorities to Immigrant Newcomers, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden.

UN COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, (1986), “Compilation of proposals concerning the definition of the term minority”, Forty-third session, 14 November 1986, (E/CN.4/1987/WG.5/WP.1).

UN HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER, (2010), Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation, United Nations, New York and Geneva (HR/PUB/10/3).

UN Doc., CCPR/C/OP/1 at 83, (1984), Sandra Lovelace v. Canada, Communication No. 24/1977.

Yearbook of the United Nations, (1947), C.1, UN Publications, New York.

YILDIRIM, Onur, (2006), Türk-Yunan mübadelesinin öteki yüzü: Diplomasi ve göç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

İNTERNET KAYNAKLARI

Charter of the UN and Statue of the International Court of Justice, (1945), <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>, (15.04.2019).

Encyclopaedia Britannica, “Minority”, <https://www.britannica.com/topic/minority>, (03.04.2019).